

BETÆNKNING

om

samarbejdet mellem fredningsmyndighederne og museerne

*Afgivet den 21. maj 1982 af
Det midlertidige udvalg om samarbejdet mellem
fredningsmyndighederne og museerne m.fl.
om arbejdsopgaverne i medfør af
lovgivningen om bygningsfredning,
fortidsminder m. v.*

Det administrative Bibliotek
Slotsholmsgade 12
1216 København K

BETÆNKNING NR. 953

KØBENHAVN 1982

Ø 71.01 / 1 xx 3

trykt på genbrugspapir

ISBN 87-503-4129-4
Stougaard Jensen/København
Fu 02-57-bet.

I N D H O L D S F O R T E G N E L S E

Side:

<u>KAPITEL 1.</u>	INDLEDNING	7
1.1.	Udvalgets nedsættelse, sammensætning og virksomhed	7
<u>KAPITEL 2.</u>	ADMINISTRATIONENS HISTORISKE UDVIKLING	10
2.1.	Jordfaste fortidsminder	10
2.2.	Bygningsfredning	15
2.3.	Baggrunden for udvalgsarbejdet	18
<u>KAPITEL 3.</u>	ADMINISTRATIONEN AF LOVGIVNINGEN OM JORD-FASTE FORTIDSMINDER	19
3.1.	Indledning	19
3.2.	De fredede fortidsminder	20
3.3.	Beskyttelse af omgivelserne	22
3.4.	Beskyttelsen af de fredede fortidsminder iøvrigt	24
3.4.1.	Indledning	24
3.4.2.	Tilsynet	24
3.4.3.	Plejearbejdet	25
3.4.4.	Vedligeholdelse	26
3.4.5.	Restaurering	27
3.5.	Beskyttelse af de fortidsminder, der ikke er omfattet af naturfredningslovens § 48	28
3.5.1.	Bestemmelsens emne	28
3.5.2.	Bestemmelsens formål	29
3.5.3.	Administrationen af § 49	31
3.5.4.	Forudsætning for administrationen	33
3.5.5.	Den praktiske gennemførelse af § 49-undersøgelserne	36

3.5.6.	Konservering og placering af fund og beretninger	38
3.6.	Datagrundlaget for administrationen af naturfredningslovens kapitel VII.....	39
3.6.1.	Administrationen af de fredede fortidsminder	39
3.6.2.	Beskyttelse af andre fortidsminder	41
3.7.	Oplysningsvirksomhed	44
3.8.	Overvejelser og konklusioner	45
<u>KAPITEL 4.</u>	<u>BYGNINGSBEVARING</u>	<u>51</u>
4.1.	Indledning	51
4.2.	Det særlige Bygningssyn	53
4.3.	Bygningsundersøgelser som led i bygningsfredningsarbejdet	54
4.4.	Bygningsregistrarer til brug ved kommunens bevarende lokalplanlægning	57
4.4.1.	Lovgrundlag	57
4.4.2.	Begrebsafgrænsning	58
4.4.3.	Registrantarbejdet	58
4.5.	Registerudvikling	60
4.6.	Overvejelser og konklusioner	61
<u>KAPITEL 5.</u>	<u>RESSOURCEMÆSSIGE KONSEKVENSER</u>	<u>65</u>
5.1.	Umiddelbare konsekvenser af udvalgets forslag	65
5.1.1.	Administrationen af lovgivningen om jordfaste fortidsminder	65
5.1.2.	Administrationen af bygningsfredningsloven	66

5.1.3.	Administrationen af loven om beskyttelse af historiske skibsvrag	67
5.2.1.	Yderligere ressourcebehov	67
5.2.2.	Styrkelse af administrationen af de freddede fortidsminder	68
5.2.3.	Styrkelse af medarbejderstaben til § 49-administrationen	69
5.2.4.	Bevillinger til undersøgelse af truede fortidsminder i henhold til naturfredningslovens § 49	70
5.2.5.	Bevillinger til sikring af det fra § 49-undersøgelser hjembragte fundmateriale	73
<u>KAPITEL 6.</u>	<u>RESUME</u>	75
6.1.	Indledning	75
6.2.	Jordfaste fortidsminder	75
6.3.	Bygningsbevaringen	77
6.4.	Særligt om registre	78
6.5.	Ressourcemæssige konsekvenser	78
6.6.	Særligt om historiske skibsvrag	79
6.7.	Gennemførelsen af udvalgets forslag	79
<u>Bilag 1;</u>	Skrivelse af 2. maj 1979 fra miljøministeren til Folketingets miljø- og planlægningsudvalg samt kommissorium for udvalget.	
<u>Bilag 2:</u>	Udkast til forretningsorden for Fortidsminderrådet.	
<u>Bilag 3:</u>	Udkast til forretningsorden for Det arkæologiske Nævn.	
<u>Bilag 4:</u>	Bygningsregistrantvirksomhed.	

Kap. 1. INDLEDNING

1.1. Udvalgets nedsættelse, sammensætning og virksomhed

Under udarbejdelsen af forslaget til revision af bygningsfredningsloven i 1978 blev spørgsmålet om samarbejdet mellem museerne og bygningsfredningsmyndighederne rejst. Miljøministeren oplyste herefter i den skriftlige fremsættelse af lovforslaget, at han efter drøftelse med kulturministeren agtede at lade et udvalg gennemgå denne problematik sammen med den tilsvarende problematik omkring administrationen af naturfredningslovens kap. VII om beskyttelse af fortidsminder, bl.a. ud fra ønsket om yderligere at opnå den bedst mulige udnyttelse af de økonomiske og faglige ressourcer.

Med skrivelse af 2/5-78 til Folketingets miljø- og planlægningsudvalg fastlagde miljøministeren dette midlertidige udvalgs kommissorium således:

"Udvalget skal undersøge mulighederne for at fremkomme med forslag, der sikrer varetagelsen af opgaverne i relation til de to love i et nært samarbejde mellem fredningsmyndighederne, museerne og de lokalhistoriske arkiver.

Udvalget skal således fremkomme med forslag om tilrettelæggelse af samarbejdet om gennemførelsen af arkæologiske undersøgelser. Udvalget skal herunder udarbejde forslag til retningslinjer for fundanmeldelser, til ny tilrettelæggelse af centrale registre og arkiver, til den nærmere prioritering af undersøgelsesvirksomheden og fordelingen af arbejdsopgaverne samt til retningslinjer for fundne genstandes registrering, konservering og endelige placering. Ligeledes skal udvalget fremkomme med forslag om tilrettelæggelse af et nærmere samarbejde inden for bygningsfredningsområdet mellem fredningsmyndighederne og museumsvesenet, herunder udarbejde retningslinjer for et samarbejde om iværksættelse og gennemførelse af bygningsarkæologiske undersøgelser, om udarbejdelse af bygningsregistrarer samt om formidlingen af denne virksomhed.

Udvalget skal iøvrigt være bemyndiget til under sit arbejde at tage andre tilgrænsende problemer op til overvejelse og fremkomme med forslag herom."

Til medlemmer af udvalget beskikkedes:

Stiftamtmand N. Møllmann, formand
 Museumsinspektør Else-Marie Boyhus, Statens Museumsnævn
 Stadsingeniør A. Elmose, Kommunernes Landsforening
 Vicedirektør Edmund Hansen, Planstyrelsen
 Arkivar Jan Horskjær, Sammenslutningen af lokalhistoriske
 Arkiver
 Kontorchef Kristian Kristiansen, Fredningsstyrelsen
 Direktør Viggo Nielsen, Fredningsstyrelsen
 Kontorchef Ove Nissen, Amtsrådsforeningen
 Kontorchef E. Thrane, Kulturministeriet
 Overinspektør Mogens Ørsnes, Nationalmuseet

Til sekretærer for udvalget beskikkedes kontorchef Leo Bjørnskov, Fredningsstyrelsen, og fuldmægtig Eva Paulsen, Kulturministeriet.

I marts 1981 beskikkedes yderligere rigsantikvar Olaf Olsen og kontorchef Sys Hartmann, Fredningsstyrelsen, til medlemmer af udvalget.

I november 1901 fratrådte kontorchef E. Thrane som medlem af udvalget, i stedet beskikkedes kontorchef Lise Roepstorff, Kulturministeriet. Samtidig fratrådte kontorchef Leo Bjørnskov som sekretær for udvalget, i stedet beskikkedes fuldmægtig Carsten Lund, Fredningsstyrelsen.

Udvalget har holdt 17 møder.

Der har været nedsat et underudvalg under formandskab af stadsingeniør A. Elmose. Underudvalget har gennemgået bygningsbevaringsområdet med særlig henblik på bygningsregistreringerne. Underudvalget har holdt 3 møder.

Nogle af udvalgets medlemmer foretog i november 1980 sammen med udvalgets sekretariat en studierejse til Nordjyllands amt, hvor der førtes drøftelser med de regionale fredningsmyndigheder og museumsledere.

København, den 21. maj 1982

Else-Marie Boyhus	N. Møllmann (formand)
A. Elmoose	Viggo Nielsen
Edmund Hansen	Ove Nissen
Sys Hartmann	Olaf Olsen
Jan Horskjær	Lise Roepstorff
Kristian Kristiansen	Mogens Ørsnes

/Carsten Lund

Eva Paulsen (sekretærer)

Kap. 2. ADMINISTRATIONENS HISTORISKE UDVIKLING

2.1. Jordfaste fortidsminder

Beskyttelsen af de jordfaste fortidsminder er i Danmark indtil naturfredningsloven af 1937 sket hovedsagelig på frivillig basis. Allerede i begyndelsen af 1800-årene, samtidig med oprettelsen af Nationalmuseet, fandt de første bestræbelser i denne retning sted. I 1807 nedsattes ved kongeligt reskript en "Commission til Oldsagers Opbevaring", der fik til opgave at samle oplysninger om oldsager og mindesmærker og udbrede kendskab til dem, udpege hvad der burde fredlyses og virke for et statsmuseum til offentlig nytte. Dermed var spiren lagt til Oldnordisk Museum, hvis samlinger omfattede danske oldsager og genstande fra historisk tid indtil enevældens indførelse. I 1841 oprettedes Det kgl. etnografiske Museum, i 1851 Antiksamlingen. Den kgl. Mønt- og Medaillesamling var allerede i 1780 oprettet som selvstændig samling. I årene 1849 - 1867 blev alle fire museer efterhånden samlet, således at de i administrativ henseende udgjorde en personalunion. Virksomheden til fordel for de jordfaste fortidsminder blev dog i 1849 henlagt til en særlig institution "Direktionen for de antikvariske Mindesmærkers Bevaring". Denne ordning bestod indtil 1892, idet det Oldnordiske Museums direktør dog fra 1865 tillige varetog direktionen for de Antikvariske Mindesmærker. I 1873 igangsattes en systematisk registrering af fortidsminder og fund, der er videreført i Nationalmuseets sognebeskrivelse. En gennemgribende reorganisering fandt sted i 1892 da de fire museer sammensluttedes i én institution under fællesbetegnelsen Nationalmuseet. Enheden var dog ikke fuldstændig, idet museet deltes i to afdelinger med hver sin direktør, der kun i vigtigere sager optrådte i fællesskab. Oldnordisk Museum deltes mellem de to afdelinger, således at de forhistoriske samlinger henlagdes under 1. afdeling, de historiske under 2. afdeling. Direktionen for de antikvariske Mindesmærkers Bevaring ophævedes, og mindesmærkerne

deltet mellem Nationalmuseets to afdelinger efter det samme tidsmæssige kriterium. Denne sondring mellem Nationalmuseets 1. og 2. afdeling bibeholdtes også efter 1923, hvor museet iøvrigt opdeltes i en række sideordnede afdelinger under ledelse af en direktør, der i 1958 fik tillagt titlen rigsantikvar.

Sikringsbestræbelserne i tiden indtil 1937 gik overvejende ud på gennem private aftaler at opnå en servitutmæssig beskyttelse af fortidsminderne. Bestræbelserne intensiveredes i løbet af 1920-erne og 30-erne, hvor samtidig en væsentlig del af de efter naturfredningsloven gennemførte fredninger gik ud på at sikre jordfaste fortidsminder og deres omgivelser. Baggrunden for disse intensiverede sikringsbestræbelser var navnlig en erkendelse af den faretruende situation for størstedelen af det resterende antal fortidsminder, efter at skønsmæssigt 4/5 af landets bestand var forsvundet. En fortsættelse af sløjfningerne ville være katastrofal både videnskabeligt og landskabeligt.

Med § 2 i naturfredningsloven af 1937 gennemførtes en generel retlig beskyttelse af de jordfaste fortidsminder. Med denne bestemmelse blev Nationalmuseets arbejde med bevaring af de antikvariske mindesmærker lovfæstet. Administrationen af den nye lovbestemmelse blev pålagt fredningsnævnene og Nationalmuseet.

I årene efter lovens gennemførelse foretoges af Nationalmuseet en systematisk registrering af jordfaste fortidsminder fra forhistorisk og historisk tid. Et betydeligt antal, især rester af ødelagte gravhøje, skønnedes ikke beskyttelsesværdige, men mere end 20.000 gravhøje, stendysser m.v. fra forhistorisk tid blev registreret som omfattet af lovens beskyttelse, og der blev på de pågældende ejendomme tinglyst særlige deklARATIONER herom. Registreringen af de synlige jordfaste fortidsminder fra forhistorisk tid kan i det væsentlige betragtes som afsluttet. Registreringen af jordfaste fortidsminder fra historisk

tid, først og fremmest de 1.500 voldsteder og ruiner, er idag ligeledes stort set tilendebragt.

Ved ændringen af naturfredningsloven i 1961 suppleredes bestemmelserne i 37-loven om jordfaste fortidsminder med den særlige beskyttelseszone på 100 m, inden for hvilken terrænændringer, beplantninger og byggeri m.m. krævede tilslutning fra fredningsnævnet efter indhentet udtalelse fra Nationalmuseet og i konsekvens af den administrative karakter af dette arbejde, hvor bl.a. stilles krav om ensartet administration, blev der i 1962 oprettet en særlig fredningsafdeling (9. afdeling af Nationalmuseet).

Afdelingen fik til opgave at behandle sager om fredning og istandsættelse af de jordfaste fortidsminder, såvel forhistoriske som historiske. Dette sagsområde udskiltes fra museets 1. og 2. afdeling, der havde varetaget det siden 1892, og henlagdes umiddelbart under Rigsantikvaren, indtil afdelingen på normeringsloven for 1963-64 fik sin egen overinspektør.

I 1961 nedsatte ministeren for kulturelle anliggender en naturfredningskommission, der fik til opgave at behandle naturfredningslovens hele problemkompleks, og således også bestemmelserne om beskyttelse af de jordfaste fortidsminder. Kommissionens betænkning forelå i 1967. På baggrund af Naturfredningskommissionens betænkning gennemførtes ved naturfredningsloven af 1969 en mere omfattende og differentieret beskyttelse af landets jordfaste fortidsminder. Det blev således ved den nye lov fastslået, at ikke blot synlige og registrerede mindesmærker var fredede, men tillige fortidsminder, som måtte fremkomme under jordarbejde (§ 49). Fortidsminder og de genstande, der eventuelt måtte findes i tilknytning hertil, er nu som hovedregel beskyttet, indtil en undersøgelse har fundet sted.

Administrationen af naturfredningslovens regler om beskyttelse af de jordfaste fortidsminder adskiller sig fra lovens øvrige bestemmelser ved, at den skulle varetages af andre myndigheder end dem, der administrerede loven iøv-

rigt. Den centrale myndighed ved administrationen af fortidsmindebeskyttelsen var Rigsantikvaren, der traf afgørelse om en lang række problemer. De afgørelser, Rigsantikvaren traf, kunne indbringes for ministeren for kulturelle anliggender. En dobbelt administration var etableret på baggrund af den almindelige landskabelige betydning, som de jordfaste fortidsminder har, idet Rigsantikvaren ikke var enekompetent i spørgsmål om selve opretholdelsen af den i loven hjemlede beskyttelse af fortidsminder. De sædvanlige fredningsmyndigheder, fredningsnævnene, skal som hovedregel medvirke ved en frigivelse af fortidsminderne. Der er således i disse tilfælde to kompetente myndigheder, hvis afgørelser skal være sammenfaldende, for at en frigivelse af et fortidsminde kan finde sted. For så vidt angår bestemmelsen om 100 m beskyttelseszonen omkring de jordfaste fortidsminder er derimod fredningsnævnet enekompetent, bortset fra at der under sagens behandling af nævnet skulle indhentes udtalelse fra Rigsantikvaren.

Efter gennemførelsen af 1969-loven blev Nationalmuseets fredningsafdeling i 1970 nedlagt. Som led i Nationalmuseets nye struktur blev den erstattet af Rigsantikvarens fortidsmindeforvaltning, der på linje med de øvrige fredningsmyndigheder organisatorisk blev en selvstændig institution knyttet til Kulturministeriets daværende 4. kontor (fredningskontoret), medens Nationalmuseet henhørte under ministeriets 2. kontor. Denne strukturændring gik et flertal i Nationalmuseets strukturudvalg ind for, jfr. beretningen fra 1972.

Efter miljøministeriets oprettelse i september 1973 overførtes hele fredningsområdet med tilhørende institutioner, inkl. fortidsmindeforvaltningen, fra Ministeriet for Kulturelle Anliggender til Miljøministeriet. Fortidsmindeforvaltningen var dog stadig under Rigsantikvarens ledelse. Rigsantikvaren fungerede således under Miljøministeriets ansvarsområde for så vidt angik beføjelser i henhold til naturfredningsloven.

I juni 1975 ændredes naturfredningsloven, bl.a. ved indførelse af en ny § 65 a, stk. 3: Ministeren kan bestemme, at de beføjelser, der efter lovens kap. VII udøves af Rigsantikvaren, henlægges til en styrelse eller institution." Som led i gennemførelse af det samlede Miljøministeriums nye struktur blev Fredningsstyrelsen etableret pr. 1. november 1975.

Ved den delegationsbekendtgørelse, bekendtgørelse nr. 542 af 27. oktober 1975, der henlagde opgaver og beføjelser til Fredningsstyrelsen, overførtes Rigsantikvarens opgaver og beføjelser i medfør af naturfredningslovens kap. VII til Fredningsstyrelsen. Disse opgaver blev organisatorisk henlagt til den nyoprettede Fredningsstyrelsens 5. kontor.

I loven om statstilskud m.v. til museer af 1976 fandt man det hensigtsmæssigt at koordinere museumsvirksomheden ved etablering af amtsmuseumsråd og et Statens Museumsnævn. Baggrunden herfor var den udvikling og professionalisering af de lokale museer, der var blevet fremmet gennem museumslovgivningen fra 1958 og fremefter. Medens der i 1958 kun var ansat 9 faguddannede museumsinspektører ved de lokale kulturhistoriske museer, er der således idag ansat 93 museumsinspektører på ialt 62 lokale kulturhistoriske museer, heraf er 31 forhistoriske arkæologer og 4 er middelalderarkæologer.

Ved museumsloven i 1976 blev der etableret museumsråd i hvert amt med den opgave at koordinere den regionale museumsvirksomhed. I amtsmuseumsrådenes arbejde deltager repræsentanter for museernes ledelse og bestyrelser samt medlemmer af amtsråd og kommunalbestyrelser. Samtidig blev det overdraget Statens Museumsnævn, hvortil bl.a. miljøministeren udpeger et medlem at varetage samarbejdsopgaver for landet som helhed.

I museumslovens § 12 er det fastsat, at de kulturhistoriske museer, i det omfang, hvori det er foreneligt med

deres øvrige virksomhed, skal stå til rådighed for Fredningsstyrelsen med hensyn til administrationen af fredningslovgivningen, ligesom det er fastsat, at Nationalmuseet og de godkendte kulturhistoriske museer inden for deres fælles arbejdsområder gensidigt skal samarbejde om indsamling og undersøgelse. Samtidig blev der i lovens § 12, stk. 2, skabt lovgrundlag for nedsættelsen af et fortidsminderåd til rådgivning af Fredningsstyrelsen og til varetagelse af de øvrige i § 12 nævnte opgaver.

Dette udvalg, Fortidsminderådet, blev i tilknytning til delegationsbekendtgørelsen nedsat i 1976. Ud over Rigsantikvaren har Fortidsminderådet repræsentanter for Nationalmuseet, de kulturhistoriske museer og universiteterne. Fredningsstyrelsens direktør er tilforordnet rådet, og Fredningsstyrelsen varetager dets sekretariat.

2.2. Bygningsfredning

Den første bygningsfredningslov blev vedtaget af en enig rigsdag i 1918. Udformningen af loven var bl.a. baseret på erfaringer fra udlandet, først og fremmest Frankrig.

Loven byggede på princippet om, at bygninger uden erstatning til ejerne kunne fredes, d.v.s. underkastes en beskyttelse mod ombygning og nedrivning, idet sådanne dispositioner krævede en tilladelse. Denne beskyttelse indtrådte, når en bygning var optaget på en fortegnelse over bygninger af historisk eller kunstnerisk værdi, der skulle udsendes hvert 5. år. Der blev ved loven anlagt en 100 års grænse for, hvilke bygninger, der kunne fredes. Fredningens retsvirkninger kunne være mere eller mindre indgribende, idet der indførtes to fredningskategorier. A-fredningen medførte underkastelse af tilsyn, forbud mod ændringer og nedrivning uden forudgående tilladelse m.v., mens B-fredning kun medførte pligt til forhåndsansøgning af planlagte større bygningsarbejder med henblik på, at ejeren kunne få en sagkyndig vejledning.

Administrationen af loven var henlagt til Undervisningsministeriet. Beslutningen om fredning blev truffet af ministeren, idet man dog med model i "Det særlige Kirkesyn" oprettede "Det særlige Bygningssyn", der afgav indstilling til ministeren om fredning samt tog stilling til spørgsmål om bevaringen af de fredede bygninger. Direktøren for Nationalmuseets 2. afdeling var født medlem af Bygningssynet, der herudover havde 4 medlemmer med arkitektonisk og juridisk fagkundskab.

Loven fra 1918 virkede uændret i 48 år indtil gennemførelsen af den reviderede lov i 1966. Administrationen overførtes til Ministeriet for Kulturelle Anliggender i 1961. Ved lovændringen i 1966 foretog man dels en omredaktion og ajourføring af de forskellige bestemmelser, dels en øget beskyttelse af de i klasse B fredede bygningers facader m.v. Endelig søgte man gennem oprettelsen af en "Statens Bygningsfredningsfond" at skabe et sådant økonomisk grundlag for bygningsfredningsarbejdet, der kunne gøre det muligt for Det særlige Bygningssyn at hindre nedrivning af i alt fald de klart bevaringsværdige fredede bygninger ved overtagelse af ejendommen.

Samtidig blev medlemstallet i Det særlige Bygningssyn udvidet til 7, hvoraf Rigsantikvaren var født formand, og hvor medlemskredsen blev nærmere fastlagt i lovteksten. Fredningsbeslutninger blev stadig henlagt til ministeren, mens alle andre afgørelser blev truffet af Det særlige Bygningssyn.

Mens reglerne i bygningsfredningsloven - såvel i 1918-loven som i 1966-loven - alene angår den enkelte bygning, skabtes der i 1962 ved en ændring af byplanloven af 1938, i lighed med udviklingen i en række andre europæiske lande, mulighed for at udarbejde bevaringsplaner for samlede gadebilleder. Herudover forudsatte saneringsloven fra 1969 en generel planlægning, der kunne danne grundlag for bevarende sanering. Begge disse love forudsatte et samarbejde mellem bygningsfredningsmyndigheden og kommunerne.

Bygningsfredningsloven blev gennemgribende revideret i 1978. En revision var da blevet udskudt flere gange, dels fordi man fandt det rigtigt at afvente kommuneplanlovens udformning, herunder naturligvis navnlig de muligheder, som kommuneplanloven hjemler for beskyttelse af sammenhængende bygningsmiljøer i lokalplaner. Men dels, og navnlig, ønskede man at afvente og vurdere erfaringerne med de ekstraordinære bevillinger, som i perioden 1975-78 blev givet til istandsættelser og restaureringer med henblik på at øge beskæftigelsen i byggefagene.

Et hovedpunkt i de ændringer, der blev gennemført i 1978, var, at loven kom til at omfatte al bygningsbevaring, og ikke kun regler om fredning af bygninger. Der indførtes bl.a. i den forbindelse regler om registreringsarbejdet. For så vidt angår fredning af bygninger blev det fastsat, at alle bygninger fra før 1536 uden videre er fredet, at der ikke længere skal gælde absolut 100-års grænse for fredning af særligt interessante bygninger, at der kun findes én fredningsklasse med retsvirkninger svarende til den tidligere A-fredning, og at der indførtes særregler for fredning af bygninger i offentlig eje.

Herudover blev Det særlige Bygningssyns funktioner og sammensætning ændret. På baggrund af den struktur for Miljøministeriet, der blev dannet i 1975 med bl.a. oprettelsen af Fredningsstyrelsen, der fik ansvaret for bygningsfredningsområdet, ændredes Det særlige Bygningssyn fra et besluttende til et sagkyndigt rådgivende organ. Samtidig blev medlemstallet udvidet til 10. Formålet hermed var at sikre, at både de kulturhistoriske hensyn, planlægningshensynene og hensynet til ejere og brugere af fredede bygninger varetages i den rådgivning, Bygningssynet udfører. Ministeren vælger formanden blandt Bygningssynets medlemmer.

De ændrede og forøgede opgaver, der med den gældende bygningsfredningslov blev pålagt Fredningsstyrelsen, nødvendiggjorde en udbygning af Fredningsstyrelsens ressourcer på bygningsfredningsområdet. Udbygningen er efter henstil-

ling fra Finansministeriet sket i en langsommere takt end forudsat ved lovens gennemførelse og forventes først afsluttet ved finansloven for 1983. Fredningsstyrelsens bygningsfredningskontor blev som konsekvens af den nye bygningsfredningslov delt i 2 kontorer.

2.3. Baggrunden for udvalgsarbejdet

Den administrative struktur, der er beskrevet ovenfor, og administrationsformen har på nogle punkter givet anledning til samarbejdsproblemer imellem fredningsmyndighederne og museumsvæsenet, jfr. således kap. 10 i betænkning nr. 727 om revision af museumsloven. Under revision af bygningsfredningsloven i 1978 blev der fremsat ønske om, at et udvalg blev nedsat med henblik på at gennemgå ansvars- og opgavefordelingen og samarbejdsrelationerne på de angivne områder. Dette ønske har miljøministeren i samråd med kulturministeren imødekommet ved nedsættelse af dette udvalg.

Kap. 3. ADMINISTRATIONEN AF LOVGIVNINGEN OH JORDFASTE FORTIDSMINDER

3.1. Indledning

Beskyttelsen af jordfaste fortidsminder har sit lovgrundlag i naturfredningsloven. Baggrunden herfor er opfattelsen af fortidsminderne som elementer i kulturlandskabet og dermed fællesskabet med de beskyttelsestanker, der iøvrigt er nedlagt i naturfredningsloven.

Fællesskabet er yderligere pointeret i fredningsplanlægningen, der tager sit udgangspunkt i landskabet som et kulturpåvirket landskab, hvor netop fortidsminder giver en række holdpunkter for beskyttelsesindsatsen. Fredningsplanlægningen skal behandle såvel enkeltelementerne i landskabet, f. eks. fortidsminder, stengærder, historiske mindesmærker, enkeltbygninger og landsbymiljøer, som de forskellige kulturhistoriske sammenhænge, f. eks. landbrugs- og industriudviklingens spor i landskabet, sammenhænge mellem landskabstyper og bosætningsmønstre og mellem forskellige typer af jordbrug og udviklingen i naturtyper. Fredningsplanen skal endvidere så vidt muligt behandle beskyttelsen af de kulturhistoriske interesser på søterritoriet.

Beskyttelsen af fortidsminderne repræsenterer også, ligesom de øvrige beskyttelsesområder i naturfredningsloven, en regulering af anvendelsen af fast ejendom. Bestemmelserne betyder væsentlige indgreb i ejernes rådighed over deres ejendom og kan have store økonomiske konsekvenser.

Indtil 1969 var det udelukkende de fortidsminder, der klart gav sig til kende, der var omfattet af bestemmelser, der svarer til de nugældende i naturfredningslovens § 48 og §§ 50-53. Administrationen af disse bestemmelser udgør stadig et hele og udskiller sig fra administrationen af naturfredningslovens § 49, der i den situation, hvor der foretages jordarbejde, indeholder en beskyttelse af jordfaste

fortidsminder, som fremkommer ved jordarbejde, og af de genstande, der befinder sig i jorden ved disse fortidsminder.

3.2. De fredede fortidsminder

Naturfredningslovens § 40 har til formål at bevare en række landskabslementer, der samles under betegnelsen fortidsminder. Fælles for dem er, at de er over 100 år gamle, menneskeskabte anlæg, der - bortset fra gravanlæg - normalt ikke opfylder deres oprindelige funktion.

§ 40 indeholder en i princippet udtømmende opregning af de former for anlæg og strukturer, der er omfattet af bestemmelserne, men bestemmelserne anvendes også på anlægstyper, som kan sidestilles med de opregnede i form, ælde og formål. Der henvises herved til den udførlige gennemgang af anlægstyper, der er medtaget i betænkning 461, 1967 om naturfredning.

Naturfredningslovens § 48 giver i princippet de omfattede fortidsminder en total og permanent beskyttelse mod indgreb. De fortidsminder, der er omfattet af naturfredningslovens § 48, omtales derfor i reglen som de fredede fortidsminder. Ethvert indgreb kræver tilladelse såvel fra Fredningsstyrelsen som fra fredningsnævnet. Denne dobbeltkompetence understreger det restriktive syn, der lægges til grund for administrationen. Tilladelser til sløjfning af fortidsminder gives næsten aldrig, men tilladelse til videnskabeligt velmotiverede arkæologiske udgravninger gives under forudsætning af mindesmærkets reetablering.

Fredningsstyrelsen forelægger i forbindelse med sin behandling ansøgningen for Fortidsminderrådet, når styrelsen er indstillet på at imødekomme ansøgningen.

Den meget restriktive praksis synes på dette område alment akcepteret. Der er meget få ansøgninger, og kun ganske få ansøgere påklager afgørelserne. Samarbejdet mellem de implicerede instanser har ikke budt på vanskeligheder.

Antallet af fredede fortidsminder vokser med ca. 100 om året, dog en del flere i de seneste år i forbindelse med den igangsatte nyregistrering. Vurderingen af, om de er omfattet af lovens beskyttelse, foretages centralt af Fredningsstyrelsens stab af faglige medarbejdere for at sikre en ensartet bedømmelse og beskrivelse af det enkelte fortidsminde. Hermed sikres også, at der ikke sker egentlige overlapninger med fredning efter bygningsfredningsloven, der i nogle tilfælde rummer mulighed for at frede nogle af de samme monumenttyper.

De fredede fortidsminder er i de fleste tilfælde umiddelbart beskyttede efter § 48. Under hensyn til fredningens indgribende karakter og for at sikre, at beskyttelsen respekteres af ejerne, foretages tinglysning af beskyttelsen på ejendommene.

Denne tinglysning er endvidere nødvendig for beskyttelse af en række former for fortidsminder, som ikke uden videre forventes erkendt som fortidsminder, **jfr.** § 48, stk. 1, 2. pkt. og stk. 2. Udfærdigelse af tinglysningsdokumenter sker centralt i Fredningsstyrelsen. Meddelelse om tinglysning af fredning sendes til ejeren af ejendommen, hvor fortidsminde ligger, til Nationalmuseet, det lokale museum og de pågældende amter og kommuner.

Fredningsstyrelsen gennemgår endvidere som et led i skovstyrelsens periodiske driftsplanlægning de enkelte statskovdistrikter og bidrager med anvisninger på særlige foranstaltninger til sikring af fortidsminderne på distriktet. Bl.a. herved søges også de anlægstyper sikret, som stort set er gået til grunde uden for skovene, bl.a. fortidige agersystemer.

Fortidsminder, og især de særligt sårbare typer, kan yderligere sikres gennem arealfredninger, jfr. naturfredningslovens kap. III. Fredningsstyrelsen gennemgår alle fredningsforslag for at sikre varetagelsen af hensyn til fortidsminderne, og der rejses endvidere fredningssager, hvor

hovedformålet med fredningen er sikring af fortidsminder og deres omgivelser.

3.3. Beskyttelse af omgivelserne

I 1961 indførtes med naturfredningslovens § 53 en beskyttelse af de fredede fortidsminders omgivelser ved indførelse af en 100 m beskyttelseszone af et indhold, der svarer til det, der gælder for strandbeskyttelseszonen i medfør af naturfredningslovens § 46. Alle indgreb, der kan skæmme fortidsmindernes omgivelser, herunder alle terrænændringer, kræver tilladelse fra fredningsnævnet. Beskyttelsen af omgivelserne har primært til hensigt at beskytte landskabsbilledet omkring fortidsmindet, men har naturligvis også indirekte haft en betydning for beskyttelsen af fortidslevn, der måtte ligge i nærheden af det fredede fortidsminde.

Denne beskyttelse har navnlig haft betydning indtil 1969, hvor man med naturfredningslovens § 49 indførte en generel beskyttelse af disse anlæg.

Naturfredningslovens § 53 administreres ligesom de øvrige bygge- og beskyttelseslinjer i naturfredningsloven af fredningsnævnene. Hen i modsætning til, hvad der gælder ved administrationen af de øvrige bygge- og beskyttelseslinjer skal fredningsnævnet indhente udtalelse fra Fredningsstyrelsen, inden der træffes afgørelse i en dispensationssag. Der er intet bestemt om den form, disse udtalelser skal have.

Fredningsstyrelsens indstilling til fredningsnævnet i en § 53-sag kan gå ud på:

- 1) godkendelse af det ansøgte uden betingelser,
- 2) godkendelse på visse vilkår,
- 3) ændring af projekter men dog dispensation,
- 4) afslag

De sager, hvor Fredningsstyrelsen kan akceptere, at der

gives tilladelse til det ansøgte, vil være tilfælde, hvor udsynet til fortidsmindet eller dets sammenhæng med det oprindelige landskab ikke forringes ved udførelsen af den ønskede aktivitet inden for beskyttelseszonen.

Det kan f.eks. være

hvor der allerede findes en bebyggelse eller et større tilplantet område mellem fortidsmindet og den ejendom, ansøgningen vedrører,

hvor der er tale om en beskeden ændring af eksisterende bebyggelse, eller en projekteret udvidelse sker i retning væk fra mindesmærket,

hvor der er en større vej mellem fortidsmindet og det areal, som ønskes bebygget eller beplantet, og

hvor terrænforholdene iøvrigt er sådanne, at en bebyggelse eller beplantning ikke har betydning for indtrykket af fortidsmindet.

De vilkår, der ofte knyttes til indstilling om godkendelse, kan have til formål at mildne indgrebet. Det kan eksempelvis dreje sig om slørende beplantning eller etablering af en svag, evt. dyrkbar skråning på en grusgrav. Ofte foreslås vilkår, der kompenserer for den forringelse af fortidsmindets fredningsmæssige status, som dispensation medfører. Der kan være tale om fjernelse af småbygninger (høsehuse, redskabsskure, maskinhuse), der enten er ude af brug eller kun har en sekundær benyttelse, fjernelse af bevoksning på eller ved fortidsminder, opfyldning af gamle grusgrave, dyrkningsophør i fortidsmindets umiddelbare nærhed, offentlig adgang til fortidsmindet, og ved vejsager f. eks. etableringen af en rasteplads ved fortidsmindet.

Ændring af projektet omfatter typisk en anden placering eller en begrænsning af byggeriet. Ved råstof-sager kan der være tale om en begrænsning af graveområdet, og ved vej-

og eisager, ændring af linjeføringen. Ved "anden placering" menes ikke altid større afstand fra fortidsmindet. Fredningsinteressen kan tværtimod tale for placering nærmere, f. eks. fordi der her i forvejen er en bebyggelse, medens et frit udsyn mod fortidsmindet fra en anden retning ville blive generet af bebyggelse uanset den større afstand.

Eventuelle vilkår formuleres normalt i en sådan form, at de vil kunne indføjes i afgørelsen og en tinglysningsakt. Ændringsforslag illustreres ofte ved korrigerede eller nye tegninger.

Gennem det tætte samarbejde med fredningsnævnene er efterhånden indarbejdet en praksis i nævnene, der indebærer, at Fredningsstyrelsens indstillinger i næsten alle sager følges.

Administrationen af naturfredningslovens § 53 indebærer kun i enkelte tilfælde, at de lokale museer impliceres.

3.4. Beskyttelsen af de fredede fortidsminder iøvrigt

3.4.1. Beskyttelsen af de ca. 28.000 fortidsminder, som er fredet i henhold til naturfredningslovens § 48, og af fortidsminder, der indgår i en arealfredning i henhold til naturfredningslovens kap. III, forudsætter i en lang række tilfælde, at der iværksættes særlige foranstaltninger for at bevare fortidsminderne. Formålet hermed er dobbelt, nemlig på den ene side at sikre dem mod forfald eller ødelæggelse, og på den anden side at opretholde respekten og forståelsen for dem i befolkningen. Dette dobbelte sigte - både at bevare fortidsminderne fysisk og at bevare respekten for dem - kommer ligeledes til udtryk i karakteren af de foranstaltninger, som Fredningsstyrelsen lader iværksætte med henblik på tilsyn, pleje, vedligeholdelse og restaurering samt evt. opsætning af informationsskilte og udarbejdelse af oplysende materiale.

3.4.2. Tilsynet med fortidsminder omfatter en konstatering af, om naturfredningslovens bestemmelser er overholdt, d.v.s. at

fortidsmindets tilstand ikke er forringet, og at der ikke er sket overtrædelse af beskyttelseslinjen. Endvidere at eventuelle specielt indgåede aftaler og bestemmelser overholdes.

Tilsynet er væsentligt for opretholdelsen af såvel selve fortidsminderne som af respekten for dem. Tilsynet har ikke kunnet varetages systematisk, siden fredningsformændenes tilsyn ophørte i 1969. Det kan således oplyses, at der ved den igangværende nyregistrering er konstateret overtrædelser af naturfredningslovens bestemmelser ved 10-15% af de fredede fortidsminder.

Fremover skal det i overensstemmelse med en aftale mellem miljøministeren og Amtsrådsforeningen varetages af amtsrådene i samarbejde med Fredningsstyrelsen. De nærmere retningslinjer for dette tilsyn forhandles for tiden i et udvalg, hvori Kulturministeriet er repræsenteret. Bl.a. med henblik på overførelsen af tilsynet til de regionale fredningsmyndigheder har Fredningsstyrelsen iværksat en nyregistrering af de fredede fortidsminder. Registreringen skal endvidere tjene som udgangspunkt for amternes fremtidige varetagelse af de plejeopgaver, der overføres sammen med tilsynet. I udkastet til bekendtgørelse om tilsyn og pleje er der medtaget en bestemmelse om museernes mulighed for deltagelse i opgaverne.

- 3.4.3. Plejearbejdet har til formål at skabe og bevare en slidstærk og stabil bevoksning, som ikke skader fortidsmindet, men lader dette fremtræde synligt og tiltalende i landskabet.

Plejeforanstaltningerne omfatter alt fra græsslåning til fældning og udtynding af skov- og kratbevoksning samt rydning af affald. Tilrettelæggelsen af foranstaltningerne må ske under medvirken af såvel arkæologisk som biologisk sagkundskab, mens den praktiske udførelse ikke kræver særlig sagkyndigt mandskab.

Behovet for pleje afhænger i væsentlig grad af landbrugets driftsform. Kvægets tilbagegang på øerne og den efterfølgende bevoksning af fortidsminderne har eksempelvis ændret plejebehovet. I Storstrøms amt skønnes således 10% af fortidsminderne at trænge til pleje (fredningsstyrelsens rapport B3). Plejen vil i hvert fald skulle omfatte de fortidsminder, som der henvises til i turistlitteraturen. Her kan det eventuelt være hensigtsmæssigt at opsætte informationsskilte og sikre offentlig adgang (naturfredningslovens § 51, stk. 2).

- 3.4.4. Vedligeholdelse omfatter forskellige former for stabilisering og vedligeholdelse af fortidsmindets fysiske tilstand. Foranstaltningerne spænder fra udbedring af småskader (ved kreaturskader, eller skader opstået ved publikumsfærdsel) til vedligeholdelse og retablering af sten- og bygningskonstruktioner (ved dysser, jættestuer og ruiner).

Målet med vedligeholdelsesarbejderne er at opretholde fortidsmindet i en given tilstand og sikre det mod nedbrydning. Specielt ruiner er stærkt udsat for at blive nedbrudt i det danske klima. Simple retableringsopgaver som opfyldning af huller forårsaget af kreaturer o.lign. foretages normalt af ejerne selv efter skriftlige retningslinjer, der følges op af en besigtigelse fra fredningsmyndighederne. De øvrige vedligeholdelsesarbejder foretages normalt af håndværkere og arbejdsmænd efter anviste retningslinjer og under Fredningsstyrelsens faglige tilsyn.

Størsteparten af de overtrædelser og skader, der er konstateret ved den igangværende nyregistrering af de fredede fortidsminder, er af den art, hvor ejerne pålægges selv at udbedre skaden. Særligt omfattende skader udbedres dog under direkte tilsyn eller medvirken af fredningsmyndighederne. Fredningsstyrelsen forestår desuden de løbende vedligeholdelsesarbejder på sten- og bygningskonstruktioner på en række af de mest fremtrædende og besøgte borgruiner og megalitanlæg (dysser og jættestuer).

3.4.5. Restaurering omfatter indgreb i fortidsmindets tilstand med det formål at rekonstruere eller genopføre fortidsmindet eller dele deraf. Foranstaltningerne omfatter forskellige former for håndværks- og murerarbejde samt andet teknisk betonet arbejde, såsom opretning af store sten ved megalitanlæg, påfyldning af materiale etc.

Sådanne restaureringer forudsætter hyppigt en forudgående arkæologisk undersøgelse for at konstatere og dokumentere anlæggets oprindelige konstruktion. Sådanne undersøgelser er enten udført af Fredningsstyrelsens egne medarbejdere eller af museerne.

Restaureringsarbejderne udføres fortrinsvis af håndværkere og arbejdsmænd under Fredningsstyrelsens tilsyn - mere komplicerede arbejder evt. under daglig ledelse af Fredningsstyrelsens restauratorer.

En gennemgribende restaurering, som kun udføres i meget få tilfælde, vil ofte være en omfattende opgave. Sådanne arbejder forudsætter en dybtgående arkæologisk indsigt og iværksættes normalt kun ved særligt udvalgte fortidsminder. Det følges normalt op med opsætning af informationsskilte, og der tages stilling til, om der skal sikres offentligheden adgang.

Siden århundredskiftet er en række af vore historiske kendte ruiner samt særligt monumentale fortidsminder restaureret. De omfatter typisk dysser, jættestuer, voldsteder, borg- og klosterruiner. Der gennemføres derfor relativt få nyrestaureringer i dag, hvorimod vedligeholdelsen af de eksisterende restaureringer spiller en stadig større rolle.

Mens varetagelsen af tilsyns- og plejeopgaver ikke forudsætter særlig ekspertise, når der foreligger de nødvendige planer og retningslinjer, indebærer vedligeholdelse og restaurering derimod en direkte påvirkning af de fortidsminder, der skal beskyttes, jfr. naturfredningslovens

§ 48. Skønt selve udførelsen af arbejdet er af håndværksmæssig/teknisk karakter, hænger tilrettelæggelsen af arbejdet snævert sammen med den øvrige administration af beskyttelsen af fortidsminderne, som varetages af Fredningsstyrelsen og de regionale fredningsmyndigheder. I modsætning til plejeområdet findes den faglige kompetence og erfaring inden for dette område fortrinsvis i Fredningsstyrelsen. Vedligeholdelse og restaurering indebærer kun sjældent omfattende arkæologiske undersøgelser. Arbejdet er i den forstand sidestillet med de opgaver, Fredningsstyrelsen varetager efter bygningsfredningsloven.

Formålet med iværksættelse af vedligeholdelse og restaurering er først og fremmest den almindelige opretholdelse af fortidsmindet, ofte som en konsekvens af tilsynet. I anden række kan formålet være at oplyse om fortidsmindet. Foranstaltningerne vil være de samme, uanset om behovet for istandsættelse af fortidsminder skyldes forhold, der kan lægges ejeren til last, jfr. naturfredningslovens § 50, eller skyldes almindelig nedbrydning eller publikums færdsel, jfr. naturfredningslovens § 51.

3.5. Beskyttelse af de fortidsminder, der ikke er omfattet af naturfredningslovens § 48

3.5.1. Bestemmelsens emne

Naturfredningslovens § 49 beskæftiger sig - i modsætning til § 48 - med fortidsminder, der fremkommer ved jordarbejde, og med genstande, der findes i tilknytning til sådanne anlæg. Fortidsminderne er ofte vanskelige at erkende for den ikke sagkyndige, idet de er dækket af jorden eller savner iøjnefaldende kendetegn. Det kan eksempelvis være overpløjede gravhøje, der kun hæver sig ganske svagt over markfladen, eller grave uden stenramme eller -kiste, og ofte uden bevarende skeletdele. Det kan også være bopladser og bebyggelser, der blot giver sig til kende ved de kulturlag eller svage konstruktionsspor, som en fortidig bosættelse har efterladt på stedet. Det forudsætter i mange tilfælde arkæologisk viden og erfaring at identificere

sådanne fortidsminder, når de fremkommer under et jordarbejde.

Loven giver derfor den ansvarlige myndighed adgang til at besigtige steder, hvor der foretages jordarbejder, og hvor der kan formodes under arbejdet at fremkomme fund af den omhandlede art. En formodning om tilstedeværelsen af fortidsminder på et givet sted støtter sig i første række til den registrering af stedfæstede fund og fortidsminder, der indeholdes i Nationalmuseets sognebeskrivelse og de kopier heraf, som foreligger i en række lokalmuseer og i Fredningsstyrelsen. Ud fra en kortlægning af samtlige kendte fund og fortidsminder er det ofte muligt at indkredse områder, hvor sporene af fortidige samfundsaktiviteter samler sig, og der er herigennem mulighed for at forudsige fremkomsten af anlæg, der falder ind under § 49's beskyttelsesregler. Det er i sådanne områder ikke helt uoverkommeligt at føre tilsyn med igangværende jordarbejder, ligesom det er muligt at gennemføre en forebyggende undersøgelsesvirksomhed i forbindelse med den fysiske planlægning, hvorved bekostelige arbejdsstandsninger kan undgås eller begrænses. I mange egne af landet er det registrerede materiale dog endnu så vilkårligt fordelt, at der er et behov for supplerende rekonoscering og registrering.

Undersøgelse af fortidsminderne efter § 49 skal betales af Fredningsstyrelsen for de fortidsminder, der berøres af et jordarbejde udført af private på privat ejendom f. eks. under landbrugets jordbehandling. Hvis jordarbejdet udføres for en offentlig anlægsmyndighed, betales undersøgelsen af denne myndighed.

3.5.2. Bestemmelsens formål

De fredningsinteresser, som loven varetager, bliver enten tilgodeset igennem en arkæologisk undersøgelse, der forud for fortidsmindets sløjfning tager vare på dets kulturhistoriske údsagn, eller ved en fredning, der bevarer fortidsmindet på stedet.

I forbindelse med ca. 1100 sager efter § 49, der er blevet behandlet siden 1970, er egentlige fredninger kun blevet gennemført i ganske få tilfælde. Lovbestemmelsernes betydning er især knyttet til de bestemmelser, der åbner adgang for arkæologiske undersøgelser af fortidsminder, når og hvor sådanne påtræffes ved jordarbejder. Naturfredningslovens § 49 bidrager til at sikre fund fra og viden om fortidsminder, der iøvrigt går til.

De undersøgelser, der foranlediges af § 49, har til formål at sikre den størst mulige, dokumenterede viden om det enkelte fortidsminde, før det udslettes. Udgravningernes mål er således konkret og begrænset i forhold til anden arkæologisk undersøgelsesvirksomhed, der kan forberedes og tilrettelægges med henblik på at belyse særlige kulturhistoriske problemstillinger. Lovbestemmelsen tager således sit udgangspunkt i respekten for det enkelte fortidsminde.

§ 49 fører til en udgravningssituation, som i sig selv udelukker registreringen af alle forhold, idet en iagttagelse og dokumentation heraf simpelthen kan hindre andre iagttagelsesmuligheder, og udgravningsresultatet er derfor også et resultat af udgraverens subjektive valg af iagttagelsesmuligheder i undersøgelsens forskellige stadier. Det øger kun kravene til udgraverens kyndighed og samvittighed, og det samme gør arbejdsbetingelserne: en uopsættelig og derfor uforberedt udgravning af et vilkårligt beskadiget objekt.

Naturfredningslovens § 49 skal afstemme disse arkæologiske beskyttelsesinteresser med hensynet til den ejer eller entreprenør, der under et jordarbejde må standse arbejdet. Disse standsninger medfører ikke erstatning for det tab, der opstår ved udsættelse af et anlægsarbejde, og kan derfor medføre meget omfattende udgifter for en bygherre. Dette lægger naturligvis grænser for den tid, der kan anvendes til undersøgelserne og til dokumentationsniveauet, der bl.a. som konsekvens af den sparsomme tid begrænses.

Afvejningen af de modstridende hensyn medfører, at administrationen med fordel har kunnet lægges tilrette på en sådan måde, at man foretog § 49-undersøgelser af fortidsminder, der måtte påregnes at blive berørt af et jordarbejde, før jordarbejdets iværksættelse. Når administrationen af bestemmelsen imidlertid udøves på denne forebyggende måde, må det haves for øje, at bestemmelsens ordlyd ikke dækker denne varetagelse. Det betyder, at man har måttet etablere et aftalt grundlag for gennemførelsen af undersøgelsen før det egentlige jordarbejde. Dette har yderligere betonet hensyntagen til den anlægsmyndighed, der indgik en sådan aftale. Det er indlysende, at en sådan forebyggende administration stiller meget store krav til den administrative myndigheds tilrettelæggelse af arbejdet, til myndighedernes evne til at afveje de hensyn, der skal varetages med bestemmelsen, samt til de museer, der gennemfører undersøgelsen. Det vil endvidere som udgangspunkt være en forudsætning for anlægsmyndigheden, at der efter den arkæologiske undersøgelses afslutning ikke påny gribes ind med standsning af arbejdet til følge.

3.5.3. Administrationen af § 49

Administrationen af § 49 har som baggrund de anmeldelser til Fredningsstyrelsen om påtrufne jordfaste fortidsminder, som modtages fra museer, amter, kommuner, privatpersoner eller Fredningsstyrelsens medarbejdere. Anmeldelserne kan i hovedsagen rubriceres i 2 grupper:

1. Anmeldelser, der fremkommer i forbindelse med jordbrug d.v.s. landbrug, gartneri O.S.V.
2. Anmeldelser, der fremkommer i forbindelse med anlægsarbejder udført af private eller af offentlige myndigheder.

ad 1. Den første gruppe har været relativ konstant, men er stigende gennem de seneste år. Det er karakteristisk, at det ikke kan sikres, at anmeldelsespligten overholdes - hverken i praksis eller administrativt - da der er tale om

aktiviteter, der ikke i sig selv er underkastet offentlig regulering eller tilsyn af nogen art. Anmeldelser af påtrufne fortidsminder afhænger udelukkende af de impliceredes årvågenhed, bedømmelse af situationen, kendskab til loven og interesse for sagen. Ofte formidles interessen og kendskabet til loven gennem det lokale museum, som viderebringer anmeldelsen til Fredningsstyrelsen efter at have vurderet, om der er tale om noget, der falder ind under § 49.

De beskadigelser af fortidsminder, der foranlediges af jordbrugsaktiviteter, vil normalt ske gradvist - overpløjning af gravhøje, opløjning af bopladslag etc. Planeringsarbejder, dybdepløjning, dræning o.lign. medfører dog lige så akutte og absolutte trusler mod fortidsmindet som andre anlægsarbejder (jfr. pkt. 2). Truslen mod fortidsmindet - og dermed behovet for undersøgelse i medfør af § 49 - er dog ofte relativ og bl.a. bestemt af, hvor fremskredet ødelæggelsen er. Dette må vurderes individuelt fra sag til sag. Det vil ofte være muligt at udsætte en evt. undersøgelse i en kortere eller længere periode - evt. ved friholdelse for dyrkning og betaling af markskade. I sidstnævnte tilfælde dog kun i et år efter loven.

- ad 2. Den anden gruppe - ved anlægsarbejder - er i stærk vækst såvel numerisk som økonomisk. Over for denne gruppe kan varetagelsen af anmeldelsespligten i nogen grad sikres administrativt, idet der er tale om arbejder, der er led i, og som reguleres i henhold til det, der med en sammenfattende betegnelse kaldes den fysiske planlægning. Aktiviteterne er mangesidige. De omfatter bl.a. byggemodning/byggeri, vejanlæg, råstofindvinding, rør- og kabelnedlægninger af forskellige art, og til dem alle er knyttet godkendelser i enten kommunalt, amtsligt eller statsligt regie. Anmeldelser af eventuelle fortidsminder afhænger dog også her af de impliceredes årvågenhed, bedømmelse af situationen, kendskab til loven og interesse for sagen.

Varetagelsen af § 49 kan imidlertid principielt sikres i

forbindelse med planlægningen og godkendelsesproceduren for de fortidsminder, der kendes i forvejen, og for de ukendte ved forudgående rekognosceringer og undersøgelser og ved overvågning af anlægsarbejderne.

De indgreb over for fortidsminder, som foranlediges af anlægsarbejder, medfører normalt en fuldstændig destruktion og fjernelse af de dele af fortidsminder, der berøres af anlægsarbejdet. Truslen mod objektet er således absolut og akut, og en undersøgelse vil normalt være påkrævet, såfremt fortidsmindet ikke er ødelagt ved tidligere aktiviteter. Evt. undersøgelser vil normalt blive søgt afsluttet inden for tidsfrister, der er sat af anlægsarbejderne, medmindre særlige forhold gør sig gældende. I sådanne tilfælde kan lovens 1-års regel tages i anvendelse.

7 c . Forudsætning for administrationen.

De anmeldelser der indkommer fra gruppe 1, formidles normalt af et museum. Hermed videreføres en tradition - selvvalgte undersøgelser af truede fortidsminder i det åbne land anmeldt af interesserede landmænd, amatørarkæologer m.v. Det er da også karakteristisk, at undersøgelsernes antal har været relativt konstant over en årrække og fordelt på et større antal museer: frem til 1978 ca. 20. Der kan iagttages en vækst i 1974/75, igen 1979 og 1980, hvilket falder sammen med en udbygning af museerne og deres arkæologiske kapacitet.

Administrationen af anmeldelser og undersøgelser inden for gruppe 1 har således ikke budt på særlige problemer, idet der er tale om et ret veldefineret tosidigt samarbejde med forudsætning i museernes virke. Begrænsninger har derimod ligget i de midler, der kunne stilles til rådighed til undersøgelser på privatejede arealer, navnlig efter 1980.

Generelt kan det fastslås, at undersøgelsesvirksomheden i forbindelse med gruppe 1 som hovedregel foranlediges af og forestås af museerne som led i deres traditionelle virksomhed, mens Fredningsstyrelsens indsats fortrinsvis er rent administrativ. Fredningsstyrelsen påtager sig især undersøgelser i områder uden arkæologisk bemanding, og Fredningsstyrelsens andel af disse undersøgelser ligger generelt på 10-15%, dog med svingninger. I 1979 var den således næsten 30% (FMR årsberetning 1976-78). Museerne har i hele perioden 1969-80 stort set udført samtlige undersøgelser, hvor de har sendt anmeldelse, ligesom Fredningsstyrelsen principielt altid søger at få et museum med arkæologisk bemanding til at varetage udgravninger, hvor man har fået anmeldelse fra anden side inden for museets område. Ved en samlet betragtning af perioden 1969-80 tegner der sig således et ret stabilt billede. Det kan tilføjes, at store dele af landet efterhånden er blevet arkæologisk dækket af lokalmuseerne, ligesom museernes aktivitet har været stigende i 1978-80. Der er dog stadig områder, der ikke dækkes af lokale museer, og hvor Fredningsstyrelsen og Nationalmuseet derfor har foretaget arkæologiske undersøgelser efter naturfredningslovens § 49.

Det er afgørende for varetagelsen af naturfredningslovens § 49 ved gruppe 2 - anmeldelser, at man har mulighed for gennem den fysiske planlægning at udpege eller registrere fortidsminder, som kan forventes at ville medføre en undersøgelse.

Forudsætningen herfor er imidlertid, at der opbygges en administrativ praksis, som sikrer, at forskellige typer af anlægsarbejder og arealdisponeringer kommer til Fredningsstyrelsens kendskab - eller på anden vis gennemgår en sagsbehandling, der sikrer, at fortidsmindeinteresserne varetages. Det må erkendes, at en sådan administration kun meget gradvist har kunnet opbygges i det forløbne tiår. Det skyldes flere forhold.

I de første år af bestemmelsens levetid måtte man afpasse

administrationen over for hensynet til de konkrete muligheder for at følge den op med de nødvendige undersøgelser. I løbet af 1970'erne er den arkæologiske kapacitet som nævnt vokset og dermed muligheden for at varetage et stadig stigende antal undersøgelser - omend langt fra dem alle. Dertil kommer, at der kun er utilstrækkelige bevilgninger til disse undersøgelser, når jordarbejdet foretages for private bygherrer m.v.

Dernæst udvikledes planlovgivningen og dens administration først i 1970'erne på en måde, der muliggjorde en systematisk og effektiv administrativ varetagelse af naturfredningslovens § 49. I den forbindelse har det ikke været uden betydning, at sagsbehandlingen har kunnet integreres i fredningsplanlægningen og i den fysiske planlægning i Miljøministeriet, herunder især Fredningsstyrelsens tværgående administration - godkendelse af vejplaner, linjeføringer og gennemgang af lokalplaner m.v. Dette viser sig tydeligt i de offentligt betalte undersøgelser vækst efter 1975. Tidligere behandlede man fortrinsvis de planer, hvor der søgtes om dispensation fra 100 m linjen omkring et fredet fortidsminde (§ 53), hvilket især i forbindelse med vejanlæg ofte medførte § 49-undersøgelser.

Varetagelsen af § 49 i relation til anlægsarbejder af forskellig art repræsenterer således et nyt administrativt område, hvor de fleste anmeldelser og undersøgelser fremkommer som resultat af samspillet mellem Fredningsstyrelsen, amternes og kommunernes administration. Det må understreges, at administrationen her hviler på et aftalegrundlag, der nok tager sit udgangspunkt i naturfredningslovens § 49, men som også hviler på hensynet til anlægsmyndigheden og derfor indebærer en afbalanceret administration, der skal sikre både Fredningsstyrelsen og anlægsmyndigheden mod overraskende fund af fortidsminder under anlægsarbejdet. Fredningsstyrelsen har i denne forbindelse indgået rammeaftaler med store anlægsmyndigheder som f.eks. Vejdirektoratets motorvejskontorer og DONG. Det må yderligere understreges, at man ikke ved sådanne aftaler har

ment at kunne gå væsentligt videre end til at udføre undersøgelser, der måtte forventes under alle omstændigheder at være blevet nødvendige, hvis § 49 var blevet administreret efter sin ordlyd. Dette har medført, at man ikke har haft aftaler om undersøgelser forud for anlægsarbejder, der er så afgrænsede, at man ikke ville have opdaget fortidsminder ved selve jordarbejdet, f. eks. nedpløjning af kabler o. lign.

Museerne har varetaget hovedparten af undersøgelserne, ligesom museerne i de allerseneste år har etableret forskellige former for samarbejde med amter og kommuner om en decentral varetagelse af § 49, især ved gennemgang af lokalplaner, SOM har øget antallet af offentligt betalte undersøgelser. Fredningsstyrelsen har udsendt foreløbige retningslinjer om sådanne samarbejdsordninger samt om administration af § 49 iøvrigt i meddelelser til museerne nr. 7, november 1981.

For så vidt angår § 49-undersøgelser forårsaget af privates jordarbejde - altså hovedsagelig gruppe 1 - har Fredningsstyrelsen forelagt sagerne for Fortidsminderrådet. For så vidt angår undersøgelser af større omfang (budgetteret til mere end ca. 10.000) har Fredningsstyrelsens beslutninger om iværksættelse afventet Fortidsminderrådets prioritering, medmindre en omgående beslutning er nødvendig af hensyn til det anlægsarbejde, der gav anledning til undersøgelsen. Denne praksis har således ikke forsinket udførelsen af anlægsarbejder. Fortidsminderrådet har endvidere fået forelagt større sager om offentligt betalte § 49-undersøgelser til efterretning.

3.5.5. Den praktiske gennemførelse af § 49-undersøgelserne

Den administrative praksis i forbindelse med § 49-undersøgelser inden for gruppe 2 har som nævnt været i kraftig udvikling siden lovens gennemførelse i 1969.

I perioden frem til 1975-79 begyndte de fleste sager i forbindelse med ansøgning om dispensation fra § 53, eller-

ved de store motorvejssager - fordi der indledtes et særligt samarbejde med Vejdirektoratet om planlægningen af linjeføringen i forhold til fredede fortidsminder samt efterfølgende § 49-undersøgelser.

I de seneste år er der imidlertid etableret en fast administrativ praksis, som indebærer, at alle anlægsarbejder og projekteringer, som i medfør af lovgivningen forelægges Fredningsstyrelsen til udtalelse (jfr. Fredningsstyrelsens struktur I 1979), bliver gennemgået med henblik på at konstatere, hvilke kendte fortidsminder der vil blive berørt enten i følge § 53 eller § 49.

Administrationen er opbygget i to faser:

1. Der foretages først en arkivalsk kontrol af de arealer, der skal udlægges til bebyggelse, vejanlæg m.v., som sammenholdes med kort over kendte fortidsminder. Fredningsstyrelsens kort over fredede fortidsminder, samt Nationalmuseets sognebeskrivelseskort).

På grundlag heraf udpeges de kendte fortidsminder, f.eks. overpløjede gravhøje, som vil blive omfattet af en § 49-undersøgelse. Dette meddeles den ansøgende myndighed, og ved lokalplaner går man normalt ikke videre. Man har endvidere tilbudt samtlige landets kommuner en arkivalsk kontrol af de arealer, der er planlagt bebygget i de kommende år, hvilket har resulteret i en del henvendelser.

2. For at sikre anlægsmyndigheden mod uforudsete standstillinger i arbejdet på grund af ukendte fortidsminder tilbyder man ved alle større arealdisponeringer og projekteringer, at der kan blive foretaget rekognoscering samt prøveundersøgelser, for at konstatere, om der skal foretages undersøgelser i henhold til § 49. Dette akcepteres idag af de fleste anlægsmyndigheder, der arbejder med større anlæg. Eventuelle undersøgelser kan herefter udføres, inden anlægsarbejderne påbe-

gyndes, hvilket betyder, at risikoen for standsninger i arbejdet stort set er fjernet.

Denne forebyggende, administrative praksis er baggrunden for den meget store stigning i antallet af offentligt betalte undersøgelser gennem de senere år. Man må imidlertid gøre sig klart, at en lang række sager, som ikke skal godkendes centralt, unddrager sig en sådan administrativ efterprøvning. En del af disse sager får man senere ind til vurdering i form af lokalplaner, men langt fra alle. Et mindre antal større museer har derfor i de allerseneste år indledt et samarbejde med deres amtskommune med henblik på at gennemføre en lignende praksis inden for deres eget område. Dette samarbejde er af en mere uformel karakter og varetages på forskelligt ambitionsniveau. Hvor museerne har kapacitet til det, kan man videreudvikle samarbejdet, specielt i forbindelse med større arealdisponeringer omkring de større byer, så man kommer ind på et endnu tidligere tidspunkt i planlægningen.

3.5.6. Konservering og placering af fund og beretninger

De genstande, der udgraves ved § 49-undersøgelserne, indgår i museernes samlinger. De placeres som hovedregel hos det udgravende museum, medmindre de er af en sådan karakter, at de bør indgå i Nationalmuseet til opfyldelse af dets pligt til at opretholde repræsentative samlinger. I de tilfælde, hvor det lokale museum ikke kan påtage sig konservering eller opbevaring, overlades fundene til Nationalmuseet. Genstandene placeres derimod aldrig i Fredningsstyrelsen. I tilfælde, hvor der har været tvivl om placeringen af § 49-fund, er sagerne forelagt for Fortidsminderådet.

Sikringen af de jordfund, der hjembringes fra arkæologiske undersøgelser, foregår på konserveringsanstalter og laboratorier, der er oprettet ved eller i tilknytning til landets museer.

I overensstemmelse med formålet med naturfredningslovens

§ 49 er udgiften til færdigkonservering af de fundne genstande kun undtagelsesvis blevet betalt af Fredningsstyrelsen eller af de refunderende offentlige anlægsmyndigheder. En såkaldt stabiliserende konservering, der blot hindrer genstandenes undergang, må dog i overensstemmelse med bestemmelsens formål betragtes som en del af undersøgelsen. I takt med den stigende aktivitet og det dermed stigende antal genstande, der indbringes til museernes samling, er der sket en stigende belastning af den i forvejen meget knappe konserveringskapacitet på museernes konserveringsanstalter. Dette forhold har i nogen grad belastet samarbejdet mellem Fredningsstyrelsen som administrativt ansvarlig myndighed og museerne som de udførende instanser.

Beretningerne over de udførte udgravninger indgår til Fredningsstyrelsen, der videresender dem til Nationalmuseet til arkivering.

Det kan således konkluderes, at resultaterne af § 49-undersøgelserne altid indgår i museernes bestand af museumsgenstande og dokumentationsmateriale i form af optegnelser og billeder.

3.6. Datagrundlaget for administrationen af naturfredningslovens kapitel VII.

3.6.1. Administrationen af de fredede fortidsminder.

Administrationen af naturfredningslovens § 48 forudsætter et stadigt ajourført register over landets ca. 28.000 fredede fortidsminder. Et sådant fredningsregister foreligger i Fredningsstyrelsen og består af en kortdel (kortblad i str. 1:20.000 med angivelse af hvert enkelt mindesmærke), en tekstdel (topografisk ordnede kartotekskort med beskrivelse af fortidsminderne, oplysning om matr. nr. og ejer på tinglysningstidspunktet samt journalanvisninger) og et journalarkiv (topografisk ordnede sager vedrørende fredningsforhold). Registret har en årlig tilvækst på ca. 100 nye fredninger, og oplysninger om disse tilgår bl. a. amtskommunernes fredningskontorer, der til deres rådighed

ko

har kopi af fredningsregistrets kortblade og beskrivelser. Oplysningerne i fredningsregistrets kort- og tekstdel indeholdes for en dels vedkommende i Nationalmuseets sognebeskrivelse (jfr. nedenfor ad § 49), der bliver løbende ajourført med oplysninger om nye fredninger, beskrivelser m.v., medens kopier af sognebeskrivelser, der foreligger i lokale museer, savner sådanne supplerende oplysninger.

Det har imidlertid vist sig nødvendigt at revidere og ajourføre fredningsregistret. Det skyldes for det første, at det forældede kortmateriale i 1:20.000 efterhånden vanskeliggør sagsbehandlingen. For det andet, at amtskommunerne fremover skal varetage tilsyn og pleje af de fredede fortidsminder og derfor vil få brug for ajourførte oplysninger om fortidsminderne. Endelig har det vist sig, at fortidsmindernes tilstand er blevet mærkbart forringet gennem de seneste 10 år (jfr. "Beretning om de fredede fortidsminders tilstand" rapport B 1, fredningsstyrelsen 1980), dels på grund af manglende tilsyn (tilsynet opførte i 1969), og dels på grund af ændrede driftsformer i landbruget.

For at rette op på disse forhold besluttedes det i 1980

- at iværksætte en besigtigelse og nyregistrering af de fredede fortidsminder (jfr. den udsendte vejledning herom)
- at overføre såvel det gamle fredningsregister som de nyregistrerede oplysninger til EDB (jfr. afsnittet om § 49 nedenfor).

Det er hensigten gennem denne indsats at tilvejebringe lettilgængelige og ajourførte oplysninger om de fredede fortidsminder, som kan danne grundlag for amtskommunernes daglige administration og tilrettelæggelse af tilsyn og pleje af de fredede fortidsminder. Desuden indsamles der oplysninger om fortidsmindernes betydning i rekreative sammenhænge - deres muligheder som udflugtsmål og deres betydning for landskabsoplevelsen - således at oplysningerne kan anvendes i fredningsplanlægningen. Endelig tages

der stilling eil eventuelle behov for restaurering og vedligeholdelse.

For øjeblikket er ca. 1/5 af nyregistreringen gennemført, og indkodningen af beskrivelserne er påbegyndt. I løbet af 1980/81 er endvidere alle fortidsmindekort overført til EDB og kan udtegnes maskinelt i alle formater (jfr. nedenfor).

Af betydning for administrationen af bestemmelserne om de fredede fortidsminder er også tegninger og især fotos af fredede fortidsminder, der i betydeligt omfang foreligger i Nationalmuseets billedarkiv. Således alle afbildninger, der indkom i forbindelse med den systematiske herredsberejnsning i 1873 - 1932 samt fredningsberejnsningen i 1937 - 1957. I tilknytning til Fredningsstyrelsens arbejde foretages der jævnligt fotografering, og dette billedmateriale øges hastigt, specielt i forbindelse med nyberejnsning af de fredede fortidsminder, som vil danne grundlag for en ajourført fotoregistrant i tilknytning til fredningsregistret.

Det dokumentationsmateriale, der vedrører de fredede fortidsminder, bør befinde sig i Fredningsstyrelsen, så længe det har administrativ betydning og bør herefter tilgå Nationalmuseet.

Materialet må dog til enhver tid kunne stilles til rådighed for Fredningsstyrelsens administration ved midlertidig deponering.

3.6.2. Beskyttelse af andre fortidsminder

Administrationen af naturfredningslovens § 49 forudsætter en stadig ajourført registrering af fund og fortidsminder fra Danmark. En sådan haves for de forhistoriske perioder i Nationalmuseets sognebeskrivelse, der indeholder informationer om ca. 115.000 lokaliteter af kulturhistorisk betydning. Registret består af en kortdel (kortblade i str. 1: 20.000 med angivelse af stedfæstede fund og

fortidsminder) og en tekstdel (sognevis ordnede, håndskrevne lister indeholdende summariske beskrivelser af hvert enkelt fund eller fortidsminde, samt henvisning til relevant sags- og genstandsmateriale). Sags- og genstandsmaterialer er registreret i en numerisk oldsagsprotokol med udførlige beskrivelser af fundne genstande. Det opbevares i en række systematisk/topografisk ordnede arkiver (beretningsarkiv, topografisk arkiv.- foto- og tegningsarkiver m.v.) samt oldsagssamlingerne. Den årlige tilvækst til sognebeskrivelsen har indtil for få år siden været ca. 350 nye lokaliteter, men er i 1981 steget til ca. 700. Meddelelser om tilvæksten tilgår de respektive museer. En kopi af sognebeskrivelsens kortblade findes i Fredningsstyrelsen, og kopier omfattende såvel kortblade som tekstdel findes på en række lokale museer. Nationalmuseet har indtaget en restriktiv holdning med hensyn til distribuering af sognebeskrivelsens indhold, der erfaringsmæssigt kan danne grundlag for hensynsløs og i visse tilfælde erhvervsbetonet oldsagsindsamling. Retningslinier for udlevering af oplysninger om stedfæstede fund og fortidsminder bliver yderligere nødvendig, når et centralregister letter adgangen til sådanne informationer.

Også for dette register har en revision og delvis omlægning vist sig nødvendig. For det første er kortmaterialet utidssvarende, ligesom de håndskrevne lister er upraktiske at anvende. For det andet nødvendiggør administrationen af naturfredningslovens § 49, at oplysningerne kan tilvejebringes i en let tilgængelig og ajourført form, således at de kan indgå i fredningsmyndighedernes og amtskommunernes planlægning (jfr. afsnittet om administrationen af § 49), ligesom også museerne i stigende grad har brug herfor som grundlag for deres samarbejde med disse myndigheder om varetagelsen af undersøgelsesvirksomheden. En revision er nødvendig, og da det koncentrerede og til dels sammenfaldende dataindhold i de to registre - fredningsregistret og sognebeskrivelsen - skønnes velegnet til EDB, er en omlægning iværksat i et samarbejde mellem Nationalmuseet, Fredningsstyrelsen og Statens Museumsnavn. Der stiles mod

etableringen af et landsdækkende centralregister for stedfæstede fund og fortidsminder, i hvilket informationer kan udvælges og gøres tilgængelige ved hjælp af EDB. Første fase i dette projekt - etableringen af en kortdatabase - er nu afsluttet (jfr. rapporten og artikler herom). Det betyder, at det i dag er muligt at udtegne fortidsmindekort maskinelt i alle formater og udsnit. Sådanne kortsæt er i løbet af foråret 1982 foreløbig stillet til rådighed for amtskommunernes fredningsadministration og museerne. Næste fase i projektet, indkodning af beskrivelser af fortidsminerne og de stedfæstede fund, er ved at blive iværksat (jfr. rapporter herom).

Det er besluttet, at Nationalmuseet skal være ansvarlig for registrets fremtidige drift, og der er endvidere skabt bevillingsmæssig baggrund for oprettelse og drift af et EDB-register på Nationalmuseet fra finansåret 1982. Opbygning og drift sker under medvirken af en styringsgruppe med repræsentanter for de implicerede institutioner og brugere. Endelige retningslinjer herfor er endnu ikke fastlagt.

En del lokalmuseer har i årenes løb udbygget deres lokale sognebeskrivelser, uden at Nationalmuseet i alle tilfælde har fået meddelelse herom, og de pågældende registre rummer således flere informationer end Nationalmuseets. For de fleste museer findes endvidere en betydelig mængde af fundoplysninger, der aldrig er blevet indført i hverken den centrale eller de lokale sognebeskrivelser. Igennem det ovenfor omtalte centralregistreringsprojekt, som Nationalmuseet, Fredningsstyrelsen og Statens Museumsnavn har iværksat, tilstræbes en total registrering af alle foreliggende oplysninger om fund og fortidsminder. Derfor må der tillige tilvejebringes faste samarbejdsprocedurer, der sikrer den fremtidige ajourføring af det fælles centralregister.

Også vraglovens administration forudsætter præcise og ajourførte oplysninger om fredede vrag og fund, ikke mindst på baggrund af den stigende aktivitet på søterritoriet,

herunder den stigende udnyttelse af havbundens råstoffer. Det har endnu ikke været muligt at opbygge egentligt register over beskyttede fredede vrage, selvom der i årenes løb er indsamlet en del oplysninger om de fremkomne fund, som opbevares på Nationalmuseets Skibshistoriske Laboratorium.

Der forestår således en betydelig opgave med hensyn til at udarbejde retningslinjer for et sådant vrageregister, indsamle og registrere de nødvendige oplysninger samt overføre dem til EDB. Den væsentligste og mest ressourcekrævende del heraf vil dog være indsamlingen og registreringen af oplysninger om de titusinder af vrage fra danske farvande. Dette vil dels skulle foregå ved arkivsøgning, dels ved berejsning af vore kyster og dels ved seismiske undersøgelser og dykkerrekognosceringer.

Det kan konkluderes, at med den igangsatte omlægning af Fredningsstyrelsens og Nationalmuseets centrale registre tilvejebringes de datamæssige forudsætninger for en mere rationel decentral varetagelse af dele af administrationen af naturfredningslovens § 48 og § 49 i samarbejde med de centrale myndigheder, sådan som det allerede i et vist omfang praktiseres, og som udvalget kan tilslutte sig.

3.7. Oplysningsvirksomhed

Det hører til såvel fredningsmyndighedernes som museernes opgave at oplyse og formidle kulturhistorisk information til offentligheden. Det betyder, at et samarbejde - også med andre myndigheder, f. eks. vejbestyrelserne - er både ønskeligt og nødvendigt.

Et samarbejde bør bl.a. omfatte:

- opsætning af skilte ved udvalgte fortidsminder
- udarbejdelse af turfoldere og pjecer til kulturhistoriske seværdigheder
- udarbejdelse af særlige publikationer om udvalgte emner, f. eks. om særligt betydningsfulde fortids-

minder/bygninger eller om særlige kulturlandskaber
m.v.

Opsætning af henvisningsskilte ved landevejene og af informationstavler ved fortidsminderne har således ofte manglet ved de fortidsminder, der henvises til i turpjecer og foldere, ligesom der ikke sjældent udgives forskellige turfoldere og beskrivelser om stort set de samme seværdigheder af både museer, fredningsmyndigheder og turistforeninger.

Det betyder tillige, at der af og til henvises til fortidsminder, hvortil der f.eks. ikke er adgang eller som befinder sig i en plejemæssig dårlig forfatning.

Også med hensyn til oplysningsmaterialets ydre form og grafiske design, er der behov for visse minimale standarder, det gælder både informationsskilte og foldere.

Der er således brug for nærmere samarbejde om fredningsmyndighedernes, museernes og turistforeningernes arbejde på dette område.

3.8. Overvejelser og konklusioner

Bestemmelserne i naturfredningsloven om beskyttelse af de jordfaste fortidsminder har sikret disse på en måde, der i international målestok er af høj standard. Tilrettelæggelsen af de administrative myndighedsopgaver såvel som udførelsen af de praktiske foranstaltninger, som bestemmelserne giver anledning til, er sket med henblik på at sikre en for samfundet tilfredsstillende og smidig arbejdsgang.

Alligevel finder udvalget, at en nyordning for den del af denne beskyttelse bør overvejes. Baggrunden herfor er primært den udbygning af de lokale museer, der har fundet sted i de seneste år, hvor museerne som beskrevet efter-

hånden er blevet fast bemandet med arkæologisk uddannet personale, bl.a. som følge af museernes stigende engagement i de arkæologiske undersøgelser, som naturfredningslovens § 49 giver anledning til. Det stigende engagement fra lokalmuseernes side er i det konkrete samarbejde med Fredningsstyrelsen som administrativ myndighed blevet fulgt af et voksende krav fra lokalmuseerne om at overtage større dele af det ansvar, der ligger i administrationen af undersøgelsesvirksomheden.

Samtidig hermed har det voksende engagement i undersøgelsesvirksomheden og det stigende krav om overtagelse af dele af ansvaret for administrationen af undersøgelsesvirksomheden givet sig udtryk i et ønske fra museumsvæsenet om inden for dette ressort at etablere en samlende funktion af såvel faglig som administrativ karakter. Der er i denne forbindelse peget på det ønskelige i at genskabe Rigsantikvarens og Nationalmuseets centrale placering ved tilrettelæggelsen af den arkæologiske undersøgelsesvirksomhed.

Under indtryk af dette har Rigsantikvaren og Fredningsstyrelsens direktør ud fra det hovedsynspunkt, at ansvaret for beskyttelse af de jordfaste fortidsminder iøvrigt fortsat bør varetages af Fredningsstyrelsen, i en fælles indstilling til udvalget foreslået, at administrationen af naturfredningslovens § 49 overføres fra Miljøministeriet til Kulturministeriet. Udvalget kan tiltræde denne indstilling som udgangspunkt for samarbejdet om beskyttelsen af vor kulturarv, idet udvalget lægger vægt på, at der herved skabes en klart afgrænset arbejdsdeling og ansvarsfordeling mellem museerne og Fredningsstyrelsen. Udvalget har herved tillige fundet, at en overførsel til Rigsantikvaren, vil understrege undersøgelsesvirksomhedens selvstændige funktion.

I fortsættelse heraf tiltræder udvalget også, at arkæologiske undersøgelser, der kan være nødvendige forudsætninger

for at foretage restaureringer af fredede fortidsminder, gennemføres ved Rigsantikvarens foranstaltning i samarbejde med Fredningsstyrelsen.

Samtidig lægger udvalget vægt på, at forslaget indebærer en opretholdelse af sammenhængen i de forskellige beskyttelsesbestræbelser og beskyttelsesmidler for den del af natur- og kulturarven, som er knyttet til fast ejendom og dermed et led i arealplanlægningen og arealdisponeringen i vid forstand, der centralt varetages i Miljøministeriet.

Til særlig rådgivning af Fredningsstyrelsen i forbindelse med styrelsens varetagelse af arkæologiske interesser i fredningsarbejdet nedsættes et råd med medlemmer, der besidder særlig ekspertise inden for forhistorisk og historisk arkæologi. Rådet bør have Rigsantikvaren som formand, så længe denne er arkæolog. Et udkast til forretningsorden er optaget som bilag nr. 2 til denne betænkning. Udvalget kan tiltræde dette udkast. Fredningsstyrelsen varetager sekretariatsfunktionerne for Fortidsminderrådet. Det bemærkes, at rådet til varetagelse af sine opgaver alene vil have behov for arkæologisk ekspertise, og medlemskredsen derfor ikke vil omfatte etnologer som det nuværende Fortidsminderråd. Udvalget lægger imidlertid vægt på, at de etnologiske interesser på anden vis kommer til orde i frednings- og planlægningsarbejdet, og udvalget kan derfor med tilfredshed konstatere, at Fredningsstyrelsen agter at nedsætte en arbejdsgruppe, der skal udarbejde en publikation om de etnologiske interesser i fredningsplanlægningen. Udvalget anbefaler, at den etnologiske viden løbende inddrages i den fysiske planlægning, herunder fredningsplanlægningen.

Det lovmæssige grundlag for Fortidsminderrådet forudsættes at skulle tilvejebringes i naturfredningsloven.

Med hensyn til tilrettelæggelsen af den fremtidige administration af naturfredningslovens § 49 lægger udvalget vægt på, at denne administration udøves under ministerens ansvar. Beføjelserne forudsættes delegeret til Rigsantikvaren ved en delegationsbekendtgørelse svarende til bekendtgørelse nr. 52 af 12.2.80 om Fredningsstyrelsens opgaver og beføjelser.

Rigsantikvaren vil således varetage udførelsen af de arkæologiske undersøgelsesopgaver i henhold til naturfredningslovens § 49 samt konserveringen af de derved fremkomne fund ved at fordele dette arbejde og de midler, der er til rådighed herfor, mellem Nationalmuseet og de lokale museer.

For at sikre den bedst mulige udnyttelse af økonomiske og faglige ressourcer henlægges de arkæologiske undersøgelser i henhold til § 49 til Nationalmuseet samt til de lokale museer i det omfang, disse forpligter sig til at påtage sig sådanne opgaver og under forudsætning af, at de opfylder de nødvendige betingelser for at udføre opgaverne.

Udvalget lægger vægt på, at denne decentrale udførelse af undersøgelsesvirksomheden i videst muligt omfang tilrettelægges således, at planer og projekter for anlægsarbejder, der kan give anledning til undersøgelser, gennemgås af det lokale museum i samarbejde med de lokale og regionale planlægningsmyndigheder.

Til støtte for Rigsantikvarens udøvelse af beføjelserne i medfør af naturfredningslovens § 49 nedsættes et arkæologisk nævn. Det arkæologiske NÆVN vil få en central funktion ved fastlæggelse af de generelle principper for gennemførelse af undersøgelser, herunder fastlæggelse af de betingelser, museerne må opfylde for at kunne påtage sig arkæologiske undersøgelsesopgaver inden for rammerne af museumsloven, samt ved prioriteringen af anvendelsen af de statslige midler til arkæologiske undersøgelser.

Det må endvidere være Det arkæologiske Nævns opgave at sørge for, at eksisterende erfaring og specialviden bliver stillet til rådighed i undersøgelsesarbejdet. Endelig må det være Det arkæologiske Nævns opgave at sikre en fagligt forsvarlig kvalitet i feltarbejde, dokumentation, konservering og publikation.

Et udkast til forretningsorden for Det arkæologiske Nævn er optaget som bilag nr. 3 til denne betænkning. Udvalget kan tiltræde dette udkast. Rigsantikvaren varetager sekretariatsfunktionerne for Det arkæologiske Nævn. Det bemærkes i denne forbindelse, at udvalget finder, at der inden for de gældende bestemmelser i naturfredningslovens § 49 alene kan tillægges Det arkæologiske Nævn besluttende myndighed på områder, hvor der af Rigsantikvaren træffes forvaltningsafgørelser, hvis retsvirkninger er begrænsede til museumsvæsenets egne institutioner. På andre områder vil Nævnet være rådgivende for Rigsantikvaren. Det gælder således de afgørelser, der medfører retslige konsekvenser for private og offentlige bygherrer og anlægsmyndigheder.

Som det fremgår af udkastet til forretningsorden, kan udvalget derimod tilslutte sig, at der tillægges Det arkæologiske Nævn afgørelseskompetence for så vidt angår en række spørgsmål om samordning af museumsvæsenets samlede virksomhed på undersøgelses-, konserverings- og opbevaringsområdet.

I fortsættelse af udvalgets konklusioner vedr. de jordfaste fortidsminder finder udvalget, at de opgaver, der er henlagt til Rigsantikvaren i medfør af lov om historiske skibsvrag m.v., skal følge den samme arbejdsdeling og ansvarsfordeling, som foreslået for de jordfaste fortidsminder. Dette indebærer, at Miljøministeriet får tillagt ansvaret for den permanente beskyttelse af vrag og herunder for tilvejebringelse af et register over de beskyttede vrag m.v. på lige fod med de fredede undervandsfortidsminder som f.eks. sejlspærringer m.v., jfr. naturfredningslovens § 48, stk. 3. De egentlige undersøgelser

af fortidsminder på søterritoriet samles til gengæld i Kulturministeriet. Udvalget finder, at denne ændring bør iværksættes i forbindelse med en revision af vraglovens bestemmelser.

Det er udvalgets opfattelse, at forslagene til ændringer i ansvarsfordelingen bør gennemføres så hurtigt som muligt. Udvalget har bl.a. af denne grund afstået fra at overveje ændringer i lovgrundlaget for administrationen. Det er dog udvalgets opfattelse, at en gennemførelse af de ovenfor skitserede forslag bør opfølges af en revision af lovgivningen, således at denne kommer til at afspejle den reelle ansvarsfordeling. Udvalget finder, at lovgrundlaget også bør overvejes under hensyn til den samfundsmæssige og lovgivningsmæssige udvikling, der er sket siden lovgrundlages etablering. Det bør ved en sådan lovrevision sikres, at den nye ansvarsfordeling også kommer til at afspejles klart i henhold til brugerne af lovgivningen med forenkling af reguleringerne til følge.

Kap. 4. BYGNINGSBEVARING

4.1. Indledning

Bygningsbevaring har til forskel fra fortidsmindebeskyttelsen det kendetegn, at husene stadig skal fungere som de ydre rammer om menneskers færden. Det gør sammenhængen med planlovgivningen og byggelovgivningen indlysende. Udvalget har inden for bygningsfredningsområdet beskæftiget sig med en række punkter, hvor der af hensyn til den mest rationelle udnyttelse af de begrænsede ressourcer særligt er behov for en fælles indsats for bevaringen af hensyn til såvel det centrale som det regionale og lokale bevaringsarbejde. Det drejer sig om Det særlige Bygningssyns arbejde, om gennemførelsen af bygningsundersøgelser, om udarbejdelse af registranter over bevaringsværdige bygninger og om udviklingen af de centrale registerfunktioner.

Bygningsfredningslovens formål er at "værne landets ældre bygninger af arkitektonisk, kulturhistorisk eller miljømæssig værdi, herunder bygninger, der belyser bolig-, arbejds- og produktionsvilkår og andre væsentlige træk af den samfundsmæssige udvikling." Formålet går altså ud over dette at frede bygninger. Herudover indeholder kommuneplanloven mulighed for at fastlægge bevaringsbestemmelser for sammenhængende bygningsmiljøer, ligesom der efter naturfredningslovens formålsparagraf åbnes mulighed for varetagelsen af de kulturhistoriske interesser i det åbne land. Hermed er kommuneplanloven og naturfredningsloven også blevet vigtige instrumenter i bevaringsbestrebelse.

Bygningsfredningsloven omfatter to sæt bevaringsbestrebelse, der kan betragtes hver for sig, selv om de har en nær sammenhæng.

1. Værnet af de enkelte bygninger, der har en væsentlige arkitektonisk eller kulturhistorisk værdi, således

at de enten allerede er fredede eller er fredningsværdige og altså vil blive genstand for fredning.

Loven lægger vægt på den særlige hensyntagen til de direkte berørte borgere, hvis muligheder for frit at disponere over deres ejendomme og indrette deres boliger beskæres. Der er derfor sigtet imod en hurtig, effektiv og skånsom administration, som må afveje ejerens særlige, ofte økonomiske interesser over for de kulturhistoriske interesser. Med hensyn til fredninger er miljøministeren og Fredningsstyrelsen de kompetente myndigheder med ansvar for alle relevante afgørelser.

Ud over, at der tages disse hensyn til ejerne og til beskyttelsesinteresserne af kulturhistorisk og arkitektonisk art, er det forudsat, at der også foretages en afvejning i forhold til andre interessenter. Det drejer sig om kommunerne som bygnings- og planlægningsmyndigheder, idet deres sagsbehandling berøres af arbejdet, og bevaringsforeningerne, der en del steder er initiativtagende på bevaringsområdet, om museerne og lokalarkiverne. Endelig indgår arkitekterne, der berøres både i deres egenskab af rådgivere for bygherrer og i deres professionelle holdning til arkitekturen.

2. Bestræbelserne for at værne sammenhængende bevaringsværdige bygningsmiljøer, f. eks. bykernerne i vore ældre byer. Bygningsfredningslovens bestræbelser på dette område må ses i forlængelse af kommuneplanlovens bestemmelser om bevarende kommune- og lokalplanlægning. I henhold til kommuneplanloven er primærkommunen den kompetente myndighed, idet formålet først og fremmest må opnås gennem bevarende planlægning. De nødvendige oversigter over bevaringsinteresserne, der skal udarbejdes i denne forbindelse vil oftest forudsætte konsultativ bistand fra Fredningsstyrelsen, museerne eller andre, medens udførelsen af dem kan ske på flere måder. Det vil blive beskrevet nærmere nedenfor.

4.2. Det særlige Bygningssyn

Som et rådgivende, sagkyndigt organ tjener Det særlige Bygningssyn, som efter loven har særlige rådgivningsfunktioner. Efter lovens § 23 skal Synet således have forelagt:

- 1) Forslag om fredninger og om ændring af en fredningsomfang, idet en fredning kun kan gennemføres, hvis Det særlige Bygningssyn afgiver indstilling herom,
- 2) Ansøgninger om nedrivning, idet tilladelse ikke kan meddeles imod Bygningssynets indstilling,
- 3) Ansøgninger om ophævelse af fredninger,
- 4) Ansøgninger om bygningsarbejder,
- 5) Spørgsmål om støtte til sikring af inventar.

Det særlige Bygningssyns medlemskreds har undergået ændringer i takt med ændringerne i bygningsfredningsloven, der igen afspejler udviklingen i samfundets opfattelse af bevaringsspørgsmålet.

Efter den første bygningsfredningslov af 1918 bestod Det særlige Bygningssyn af fem medlemmer, hvoraf en skulle være jurist, de øvrige bygningssagkyndige og blandt dem direktøren for Nationalmuseets 2. afdeling og en af Kunstakademiet udpeget arkitekt.

Ved lovændringen i 1966 udvidedes Synet med en ejerrepræsentation på to medlemmer, udpeget af de kommunale organisationer. Synet var stadig et administrativt organ, der kunne træffe en række afgørelser.

Ved den nye bygningsfredningslov af 1979 omdannedes Det særlige Bygningssyn til et rådgivende organ. Dets udtalelser er dog bindende i sager om fredning og om nedrivning. Medlemskredsen udvidedes til ti.

Medlemmerne beskikkes af miljøministeren efter indstilling fra:

Akademiet for de skønne Kunster, Akademirådet.

Institut for arkitekturhistorie, opmåling og restaurering under Kunstakademiets arkitektskole. Kunstakademiets konservatorskole samt restaureringsafdelingen ved Arkitektskolen i Aarhus i fællesskab.

Statens Museumsnavn.

Nationalmuseet.

Dansk Byplanlaboratorium.

Sammenslutningen af ejere, administratorer og brugere af fredede ejendomme i Danmark.

Endvidere to efter indstilling fra:

Københavns kommune, Frederiksberg kommune og Kommunernes Landsforening i fællesskab.

Hertil kommer 1 repræsentant udpeget af miljøministeren. Bygningssynets forretningsområde blev ændret ved den seneste lovændring, fordi man fandt, at regulering af fast ejendom burde ske under de almindelige myndigheder, der varetager denne regulering. Kommunernes repræsentation skal således ikke mere tilgodese ejerinteresserne, men hensynet til kommunerne som administrativt ansvarlige i en række bevaringsspørgsmål.

Det særlige Bygningssyn er dermed et centralt konsultativt organ med en for visse områder bindende rådgivning. Samtidig giver dets sammensætning mulighed for samarbejdsrelationer mellem de repræsenterede institutioner.

4.3. Bygningsundersøgelser som led i bygningsfredningsarbejdet

I forbindelse med administrationen af bygningsfredningsloven bør der og vil der i en række tilfælde være anledning til at foretage bygningsundersøgelser. En bedømmelse af en bygning karakter, udviklingshistorie og dens tilstand er således nødvendig for at afgøre, om en bygning kan fredes. Det samme vil ofte være tilfældet, før der kan tages stilling til ønske om bygningsarbejde eller restaurering.

Sådanne bygningsundersøgelser kan deles i tre kategorier: Arkivalske undersøgelser, bygningsbesigtigelse og bygningsarkæologiske undersøgelser.

Ved de førstnævnte søges underretning om husets historie i de skriftlige kilder, som findes i arkiverne og i litteraturen.

En bygningsbesigtigelse foretages ved et direkte syn af den pågældende bygning, i første række ved registrering og vurdering af helheden og af de umiddelbart synlige konstruktioner og materialer, oprindelige eller senere.

Hvor man står over for ombygning, restaurering eller nedrivning, er det nødvendigt at skaffe sig viden om bygningens og bygningselementernes tekniske tilstand. Endvidere vil det i denne forbindelse være hensigtsmæssigt at søge bygningens udviklingshistorie klarlagt. Det kan dreje sig om at søge spor af tidligere konstruktioner i tag, bjælkelag, vægge og fundamenter. Døre, vinduer og paneler kan undersøges for farvelag.

De bygningsundersøgelser, der er knyttet til bygningernes fysiske tilstand, foretages i de fleste tilfælde af private arkitekter, oftest Fredningsstyrelsens særlige konsulenter. De vil, hvor det drejer sig om bygningernes konstruktive elementer, kræve en praktisk arkitektkunnen kombineret med en arkitekturhistorisk sagkundskab. Farveundersøgelser udføres oftest af Nationalmuseet's farvekonservertorer.

Hvor ejere af fredede bygninger ønsker at foretage bygningsarbejder, der går ud over almindelig vedligeholdelse, foretages der som regel en besigtigelse og i visse tilfælde, specielt hvor der ønskes ændringer i bygningens plan eller karakter, tillige en nærmere undersøgelse af bygningen. Det er almindeligvis bygherren, der suverænt bestemmer hvilken arkitekt han ønsker at benytte.

Undersøgelsen foretages for bygherrens eller styrelsens regning, og der er altid af administrative grunde og af brugsmæssige årsager en stram tidsfaktor for arbejdernes gennemførelse, ligesom der i loven er fastsat tidsfrister for sagsbehandlingen. Almindeligvis indskrænkes de egentlige bygningsarkæologiske undersøgelser til det lokalt afgrænsede område, som ønskede bygningsarbejder omfatter.

Der er altid en snæver kontakt mellem Fredningsstyrelsen og kommunernes tekniske forvaltninger, jfr. cirkulæreskrivelse af 11. december 1979.

Der kan for de bygningsundersøgelser, der er betinget af lovadministrationen, ikke opstilles noget fast skema for undersøgelsernes omfang. Dens karakter vil være afhængig af, hvad det er, der skal bedømmes, om forslag til ombygninger er mere eller mindre gennemgribende.

Undersøgelsernes omfang må også variere efter bygningens art, om det f. eks. drejer sig om en renæssancegård, et lille bindingsværkshus på landet eller om et nyere beboelseshus i byen.

Bygningsundersøgelserne giver desuden oplysninger, som udover at belyse den administrative sagsbehandling kan bidrage til udvidelse af den generelle viden om byggetraditionen. En sådan viden er af afgørende betydning for Fredningsstyrelsens administration.

Hvor der er begæret tilladelse til nedrivning af en beskyttet bygning, må der foretages undersøgelser af bygningens kulturelle og arkitektoniske værdi, dens vedligeholdelsestilstand samt dens brugsmæssige egnethed, for at myndighederne kan have et grundlag for en beslutning om, hvorvidt bygningen kan nedrives, eller om det offentlige bør overtage ejendommen.

Hvor der herefter undtagelsevis træffes beslutning om

nedrivning får de videre undersøgelser en ren forskningsmæssig karakter. De vil kunne udføres af Nationalmuseet eller af de lokale museer, såfremt disse besidder den nødvendige sagkundskab.

4.4. Bygningsregistrarer til brug ved kommunens bevarende lokalplanlægning

4.4.1. Lovgrundlag

Ifølge kommuneplanlovens § 3, stk. 3, skal kommunerne i deres kommuneplanforslag afgrænse områder og angive rammer for bevaring af bebyggelser eller bymiljøer i kommunen. De således afgrænsede interesser kan herefter beskyttes gennem bevarende lokalplanbestemmelser, jfr. kommuneplanlovens §§ 18 og 33, med bl.a. den retsvirkning, at eksisterende bebyggelse skal bevares og ikke må ombygges eller nedrives uden kommunalbestyrelsens tilladelse, en tilladelse, der ligesom tilsvarende tilladelser efter bygningsfredningsloven kan nægtes i videre omfang end tidligere.

Kommuneplanlovens bestemmelser afløser tidligere bestemmelser i bygge-loven og byplanloven, hvorefter der i henhold til en bygningsvedtægt eller i en byplanvedtægt kunne iværksættes en beskyttelse af bevaringsværdig bebyggelse,

Hidtil gældende byplanvedtægter forbliver i kraft, indtil de afløses af lokalplaner i henhold til kommuneplanloven.

I henhold til bygningsfredningslovens kap. 6 om registrering og planlægning indsamler miljøministeren (Fredningsstyrelsen) oplysninger og foretager registreringer til varetagelsen af de i lovens formålsparagraf (§ 1) nævnte formål, jfr. § 20.

Ifølge bygningsfredningslovens § 1 skal loven generelt anvendes til at værne landets ældre bygninger af arkitektonisk, kulturhistorisk eller miljømæssig værdi.

I § 1, stk. 3, hedder det, at bygningsfredningsmyndighederne til fremme af lovens formål skal yde vejledning med henblik på at sikre, at bygningsbevaringsinteresserne tilgodeses i administrationen af kommuneplanloven, særingsloven og tilsvarende lovgivning.

§ 21 indeholder tilsvarende miljøministerens (Fredningsstyrelsens) ret til dels at udarbejde vejledninger om varetagelsen af bygningsbevaringsinteresser i den kommunale planlægning, dels at udarbejde forslag til bevarende lokalplanbestemmelser.

4.4.2. Begrebsafgrænsning

De bygningsregistrarer, som her behandles, er dem, som udarbejdes bl.a. til brug for kommunernes planlægning i henhold til kommuneplanloven enten efter anmodning fra de pågældende kommuner eller på Fredningsstyrelsens initiativ, jfr. bygningsfredningslovens § 20, stk. 1.

Sådanne registrarer har været udarbejdet gennem en årrække, også som grundlag for kommunale bevaringsbestemmelser efter tidligere lovgivning. De udarbejdedes af Det særlige Bygningssyns sekretariat, Nationalmuseet, Fredningsstyrelsen og i nogle tilfælde af kommunerne, eventuelt i samarbejde med lokale museer eller bevaringsforeninger og med bistand af private konsulenter.

4.4.3. Registrararbejdet

Der arbejdes for øjeblikket med bygningsregistrarer i Fredningsstyrelsen, i Nationalmuseet, i bevaringsforeninger og i flere kommuner. Arbejdet udføres sædvanligvis efter anmodning fra de berørte kommuner, der i varierende omfang deltager i udgifterne.

Nationalmuseets udgifter ved registreringsarbejdet - der indtil 1979 dækkedes af en bevilling fra Fredningsstyrelsen - dækkes for tiden af kommunale bidrag og midlertidige bevillinger fra Kulturministeriet.

Fredningsstyrelsens registrantararbejde foregår i hvert enkelt tilfælde under en styringsgruppe med deltagelse af kommunale politikere og embedsmænd samt repræsentanter for det lokale museum og de lokale bevaringsforeninger.

De centrale bygningsfredningsmyndigheders vejledning og rådgivning af kommunale og andre myndigheder og private må betragtes som en forudsætning for, at bevaringssigtet i kommuneplanloven kan realiseres. Bygningsfredningsloven beskriver i §§ 20 og 21 metoder og midler for Fredningsstyrelsens bistand i denne forbindelse.

Bistanden må som hidtil have form af indsamling og bearbejdning af materiale (registrarer), der oplyser og registrerer bevaringsinteresserne, og som kan indgå som grundlag i kommunernes arbejde med kommune- og lokalplaner. Efter kommuneplanloven skal kommunerne som led i kommuneplanforslag afgrænse områder med bevaringsinteresser.

Arbejdet med registreringer, der som hovedregel hidtil er blevet udarbejdet efter anmodning fra kommunerne, forventes at accelerere i takt med det kommunale bevaringsarbejde. Registreringerne vil samtidig være grundlaget for Fredningsstyrelsens afgørelse af, hvad der skal fredes efter bygningsfredningsloven. Yderligere vil de hermed tjene amtsrådene til vejledning ved udarbejdelse af regionale fredningsplaner, bl.a. for beskyttelsen af de kulturhistoriske interesser i det åbne land. En liste over de registrarer, der er udarbejdet af Nationalmuseet, Det særlige Bygningssyn, Bygningssynets sekretariat, Fredningsstyrelsen og enkelte kommuner og bevaringsforeninger er optaget som bilag nr. 4 til betænkningen. Foruden registreringer af et områdes bebyggelse kan udføres tematisk bestemte registreringer, for hvilke museerne har en lang tradition.

Efter bygningsfredningsloven kan Fredningsstyrelsen udarbejde vejledninger til brug i den kommunale planlæg-

ning. En vejledning om varetagelse af bygningsbevaringsinteresserne i den kommunale planlægning er i 1979 udsendt af Planstyrelsen til kommunalbestyrelserne. Vejledningen er udarbejdet i samarbejde med Fredningsstyrelsen og Nationalmuseet. Fredningsstyrelsen har desuden i 1982 udsendt en vejledning til kommunerne om registrering af byer og bygninger. Vejledningen er før udsendelsen bearbejdet af det udvalg, der er nedsat til opfølgning af bygningsfredningsloven med deltagelse af repræsentanter bl.a. for Boligministeriet, Kulturministeriet og kommunale organisationer. Vejledningsarbejdet foretages generelt i et samarbejde med interesseorganisationer og faglige organisationer.

4.5 Registerudvikling

Der skønnes i hele landet at være mere end 150.000 bygninger, som på grund af deres egenverdi eller miljømæssige betydning kan betegnes som bevaringsværdige. Det er af væsentlig betydning for opretholdelsen af de bevaringsværdige bygninger, at der foreligger et fyldigt og ensartet arbejdsmateriale såvel til brug for de kommunale myndigheder som for den centrale myndighed i bygningsfredningsspørgsmål.

Kilderne til de historiske oplysninger om landets bygningsmasse findes idag spredt, og det vil være nyttigt at samle den tilgængelige viden om de enkelte ejendomme. Et sådant register vil imidlertid være så omfattende, at det forudsætter anvendelse af EDB. Oplysningerne skal kunne anvendes af andre relevante bygnings- og boligregistre.

Fredningsstyrelsen har indledt en undersøgelse, der skal opstille modeller for, hvilke data der kan komme til at indgå i et sådant register. Et forsøgsprojekt er under afprøvning, og resultaterne vil danne udgangspunkt for drøftelsen af den fremtidige registerstruktur. Drøftelserne vil bl.a. blive ført med de kommunale organisationer og repræsentanter for Boligministeriet og Nationalmuseet.

4.6. Overvejelser og konklusioner

Udvalget finder, at bygningsbevaringsområdet repræsenterer en integreret del af reguleringen af fast ejendom, og at denne regulering har en sådan sammenhæng med de øvrige planlægnings- og fredningsfunktioner, at der ikke er grundlag for at foreslå ændringer i ansvaret for området. Dette bør således fortsat administreres af Fredningsstyrelsen under Miljøministeriet.

Udvalget fastslår samtidig, at bevaringsbestræbelserne på dette område repræsenterer så mange interesser, at administrationen må forudsætte et bredt samarbejde, herunder med museumsvesenet.

Udvalget betragter det ligeledes som væsentligt, at Det særlige Bygningssyn allerede gennem dets sammensætning får understreget sin stilling som et centralt, fagligt rådgivende organ, afbalanceret mellem de kulturhistoriske og de arkitektoniske synspunkter.

Et organ af denne karakter bør selvsagt ikke være for omfattende, og dets sammensætning må ses som udtryk for en balance også i forhold til andre interesser inden for området. Udvalget er navnlig opmærksom på, at Rigsantikvaren ikke idag er sikret indstillingsret til Synet og henstiller, at der findes udvej herfor. Udvalget må erkende, at det kan være vanskeligt inden for Bygningssynets nuværende medlemsrammer at sikre repræsentation for samtlige interesser på museumsområdet og det arkitektoniske område.

Udvalget finder, at det ved en lovændring bør overvejes at flytte bestemmelsen Om Det særlige Bygningssyns sammensætning fra lovtæksten til en administrativ forskrift for derved at sikre, at der fremtidig uden egentlig lovændring kan foretages korrektioner i sammensætningen, f.eks. ved omdannelse af de repræsenterede institutioner.

Med hensyn til bygningsarkæologiske undersøgelser skal

udvalget pege på, at disse undersøgelser særlige karakter almindeligvis vil forudsætte arkitektmæssig og ofte tillige arkitekturhistorisk og farvekonserveringsmæssig sagkundskab. Undersøgelserne har desuden en dobbelt funktion, dels i forbindelse med administrationen af bygningsfredningsloven, og dels i forbindelse med den almindelige indsamling af viden om landets byggetraditioner. Resultaterne af de bygningsarkæologiske undersøgelser er tilgængelige for andre interesserede institutioner, herunder museerne. Udvalget forudsætter for så vidt angår selve undersøgelsen, at det lokale museum orienteres om de mere omfattende bygningsarkæologiske arbejder, således at museerne får mulighed for at følge og eventuelt blive inddraget i arbejdet. Udvalget går tilsvarende ud fra, at museernes materiale er tilgængeligt for Fredningsstyrelsen.

I tilfælde, hvor der gives nedrivningstilladelse til fredede bygninger, vil Nationalmuseet og de lokale museer, som besidder den nødvendige sagkundskab, være velegnede til at udføre undersøgelsesarbejder i forbindelse med nedrivningen.

For så vidt angår tilvejebringelsen af bygningsregistranter gælder det, at miljøministeren (Fredningsstyrelsen) har pligt til at foretage registreringer til opfyldelse af bygningsfredningslovens formål, jfr. § 20 og 1, herunder pligt til at registrere bevaringsinteresser til brug ved lokal- og kommunalplanlægningen.

Det er imidlertid alene kommuner, der har ret - og i visse tilfælde tillige pligt - til at udarbejde lokalplaner.

Der er intet sted i bygningsfredningsloven hjemmel for Fredningsstyrelsen til at pålægge en kommune at udarbejde en bevarende lokalplan og i denne forbindelse lade foretage en registrering af bevaringsværdier.

Fredningsstyrelsen kan derimod som nævnt på eget initiativ udarbejde en registrant og skitser til bevarende lokalplanforslag, jfr. §§ 20, stk. 1, og 21, stk. 2, men styrelsen kan ikke pålægge en kommune at gøre brug deraf.

Initiativet ligger således næsten altid hos kommunalbestyrelserne. Det vil typisk være kommunalbestyrelserne, der ønsker en bygningsregistrant udarbejdet med henblik på afgrænsning af bevaringsområder i kommuneplanen eller med henblik på gennemførelsen af en bevarende lokalplan.

Ønsker kommunalbestyrelsen en registrant udarbejdet, og ønsker kommunen ikke selv at udarbejde den, står den frit i valget af en samarbejdspartner.

Kommunen kan således henvende sig til et arkitektfirma, en bevaringsforening, det lokale museum og/eller arkiv, en af arkitektskolerne, Nationalmuseet eller Fredningsstyrelsen.

Udvalget er bekendt med, at der foreligger henvendelser om bistand til registrantudarbejdelse såvel i Fredningsstyrelsen som i Nationalmuseet. Hed de to institutioners nuværende ressourcer vil disse henvendelser ikke kunne imødekommes i en overskuelig fremtid.

Udvalget finder derfor, at såvel Fredningsstyrelsens som Nationalmuseets indsats på området ikke alene bør kunne fortsætte, men også intensiveres.

Det forudsættes bl.a., at Fredningsstyrelsens muligheder for bistand udbygges i overensstemmelse med forudsætningen ved bygningsfredningslovens gennemførelse, samt at Nationalmuseet får fornøden bevillingsmæssig sikkerhed for, at museets indsats kan fortsætte.

Udvalget går ud fra, at såvel Fredningsstyrelsen som Nationalmuseet, når de udfører registreringsarbejde for kommunerne, følger retningslinjerne i de ovenfor omtalte

vejledninger, men at de iøvrigt udgiver registranterne i eget navn.

Udvalget forudsætter videre, at de to institutioners registreringsarbejde sker i snævert samarbejde med de kommunale forvaltninger, med lokale bevaringsforeninger, museer og arkiver.

Gennem et sådant løbende samarbejde og gennem den fornødne vejledning, jfr. ovenfor, er det udvalgets håb, at der efterhånden i stigende grad vil kunne udarbejdes bygningsbevaringsregistranter lokalt i et samarbejde mellem kommunale forvaltninger, de lokale foreninger, lokal-museer og arkiver.

Udvalget lægger derudover vægt på, at der på Fredningsstyrelsens initiativ afholdes regelmæssige møder mellem repræsentanter for de institutioner og virksomheder, der udfører dette arbejde. Dermed kan man opnå en koordinering af arbejdet såvel med henblik på at sikre en høj faglig standard som at tilstræbe ensartede retningslinjer for den redaktionelle bearbejdelse og endelig at tilrettelægge opgavefordelingen på en måde, der sikrer den bedste udnyttelse af de foreliggende ressourcer.

Udvalget finder det vigtigt, at der tilvejebringes øgede økonomiske muligheder for at kunne støtte lokale museer, arkiver og bevaringsforeninger i deres arbejde med bygningsregistrering.

For så vidt angår udbygningen af de centrale registerfunktioner forudsætter udvalget, at det ved forhandlinger mellem Fredningsstyrelsen, Rigsantikvaren og de kommunale organisationer sikres, at såvel styrelsens og kommunernes hensyn til et godt administrationsgrundlag som museernes og andre institutioners interesse i de data, der skal indgå i registret, tilgodeses.

Kap. 5. RESSOURCEMÆSSIGE KONSEKVENSER

Repræsentanterne for de kommunale organisationer har alene ment at have forudsætninger for at vurdere visse ressourcemæssige problemer med direkte relation til kommuner og amtskommuner. Man har således kunnet konstatere, at de økonomiske muligheder i Fredningsstyrelsen og Nationalmuseet for at imødekomme kommunale ønsker om udarbejdelse af bygningsbevaringsregistrarer til det bevarende lokalplanarbejde ikke er tilstrækkelige til at dække det aktuelle behov. Man kan videre umiddelbart tilslutte sig, at bevillingerne til § 49-undersøgelser og bevillinger til den nødvendige konservering af fund må vurderes i sammenhæng. Herudover har repræsentanterne for de kommunale organisationer ikke ment at burde tage stilling til de ressourcemæssige konsekvenser inden for henholdsvis Fredningsstyrelsens og Rigsantikvarens område af de af udvalget stillede forslag.

5.1. Umiddelbare konsekvenser af udvalgets forslag

5.1.1. Administrationen af lovgivningen om jordfaste fortidsminder

Som en konsekvens af den foreslåede overførelse af administrationen af naturfredningslovens § 49 fra Miljøministeriet til Kulturministeriet foreslås overført følgende ressourcer fra Miljøministeriet, Fredningsstyrelsen, til Kulturministeriet:

Personaleoverførelser:

<u>AC-området:</u>	2 heltidsansatte og 2 halvtidsansatte medarbejdere
<u>HK-området:</u>	1 heltidsansat og 1 halvtidsansat medarbejder
<u>Tekniker-området:</u>	lønsum svarende til en halvtidsansat medarbejder

Endvidere overføres det personale, der er ansat tidsbegrænset i Fredningsstyrelsen, til at varetage arkæologisk undersøgelsesarbejde i forbindelse med anlæg af det danske naturgasnet.

Der overføres afledte driftsudgifter efter nærmere aftale.

Undersøgelingsbevillingen; Der overføres 1.1 mill.kr.

Markskadeerstatning; Der overføres 40.000 kr.

Hertil kommer fordeling af måleinstrumenter, fotoapparat, skurvogne og andet udgravningsmateriel, som ligeledes vil ske efter nærmere forhandling.

5.1.2. Administrationen af bygningsfredningsloven

Som anført ovenfor i afsnittet om bygningsfredningsområdet har udvalget ikke fundet grundlag for at foreslå ændringer i ansvaret for dette område.

Udvalget foreslår på den baggrund, at den gældende resourcefordeling opretholdes.

Dog har udvalget specielt hvad angår udarbejdelse af bygningsregistrarer peget på, at der foreligger talrige henvendelser om bistand såvel i Fredningsstyrelsen som på Nationalmuseet, og at disse henvendelser med de to institutioners nuværende ressourcer ikke vil kunne imødekommes i en overskuelig fremtid.

Udvalget skal på den baggrund understrege behovet for, at såvel Fredningsstyrelsens muligheder for bistand udbygges i overensstemmelse med forudsætningen ved bygningsfredningslovens gennemførelse, samt at Nationalmuseet får fornøden bevillingsmæssig sikkerhed for, at museets indsats kan fortsætte.

5.1.3. Administrationen af loven om beskyttelse af historiske skibsvrag

Udvalget har som ovenfor nævnt foreslået, at de opgaver, der er henlagt til Rigsantikvaren i medfør af loven om beskyttelse af historiske skibsvrag m.v. skal følge den samme arbejdsdeling og ansvarsfordeling som foreslået for de jordfaste fortidsminder. Efter udvalgets opfattelse må den foreslåede ændring forventes at ville medføre, at der vil blive behov for at tilføre Fredningsstyrelsen 1 AC-medarbejder.

Som følge af udvalgets forslag om, at denne ændring i værksættes i forbindelse med en revision af vraglovens bestemmelser, finder man, at stillingtagen til de ressourcemæssige konsekvenser af den foreslåede ændring iøvrigt bør udskydes.

5.2.1. Yderligere ressourcebehov

Forslagene om overførsler af ressourcer fra Miljøministeriet, Fredningsstyrelsen, til Kulturministeriet, Rigsantikvaren, er som en samlet ramme udtryk for, hvad der i Fredningsstyrelsen har været til rådighed for løsningsgen af de opgaver, der foreslås overført.

Det må imidlertid erkendes, at de rammer, der er til rådighed for administrationen af de jordfaste fortidsminder, er utilstrækkelige. Dette gælder både administrationen af undersøgelsesvirksomheden, som foreslås overført til Rigsantikvaren, og administrationen af de fredede fortidsminder, der administreres af Fredningsstyrelsen. Der blev ikke bevilget den personaleforøgelse til tilsyn- og plejeopgaverne, som var forudsat i naturfredningskommissionens betænkning i forbindelse med frigørelse af fredningsnævnsformændene for tilsynsforpligtelser ved ændringen af naturfredningsloven i 1969. Der er heller ikke sket bevillingsmæssige reguleringer udover de årlige opreguleringer siden områdets overførsel til Miljøministeriet i 1973, hvor der eksempelvis til undersøgelsesvirksomheden overførtes 300.000 kr.

5.2.2. Styrkelse af administrationen af de fredede fortidsminder

For så vidt angår administrationen af de fredede fortidsminder er der som nævnt ovenfor tale om et misforhold mellem opgaver og ressourcer.

Som det er anført, har Fredningsstyrelsen påbegyndt en nyregistrering af de fredede fortidsminder. Der er herved konstateret skader på en meget stor del af de fredede fortidsminder, ligesom der er konstateret et meget stort behov for plejeforanstaltninger.

I forbindelse med beslutning om at udlægge tilsyn og pleje af privatejede, fredede arealer og fortidsminder til amterne har det været forudsat fra såvel Fredningsstyrelsens som Amtsrådsforeningens side, at overtagelsen af denne opgave for så vidt angår fortidsminderne måtte ske på et ajourført grundlag og således forudsætte, at den påbegyndte nyregistrering gennemføres for hele landet, og at den fremskyndes mest muligt. Der vil derfor være behov for at udvide medarbejderstaben i Fredningsstyrelsen med 1 midlertidig AC-medarbejder i en 4 års periode til ledelse af nyregistreringen samt til indkodning af de ajourførte data på EDB, således at dette administrationsgrundlag kan stilles til rådighed for amterne. Samtidig vil der være behov for årligt at få en bevilling på 300.000 kr. til udførelse af registreringer ude i landet.

Samtidig vil der være behov for, at der ansættes yderligere 1 AC-medarbejder til at følge og støtte amternes arbejde med plejeforanstaltningerne på de fredede fortidsminder. Det er i denne forbindelse forudsat, at Fredningsstyrelsen skal have underretning om de plejeforanstaltninger, amtskommunerne påtænker at iværksætte på fredede fortidsminder, for at Fredningsstyrelsen kan give den faglige rådgivning, der måtte være nødvendig i det enkelte tilfælde.

5.2.3. Styrkelse af medarbejderstaben til § 49-administrationen

Ved tilrettelæggelsen af en kommende administration af naturfredningslovens § 49 under Rigsantikvaren vil der blive tilstræbt den størst mulige forenkling af arbejdsgangen i forhold til Nationalmuseets afdelinger, herunder centralregistret for stedfæstede fund og fortidsminder.

Ligeledes vil man bestræbe sig på den størst mulige forenkling af sagsbehandlingen i forhold til amter, kommuner og andre offentlige anlægsmyndigheder og dermed videreføre og udbygge den praksis, der i så henseende er blevet oparbejdet af Fredningsstyrelsen.

Selv med den tilstræbte forenkling af arbejdsgangen vil en styrkelse af Rigsantikvar embedet i form af en vis udvidelse af medarbejderstaben være nødvendig.

Udvalget skal derfor foreslå, at der sker en udvidelse af Rigsantikvarens medarbejderstab til varetagelse af § 49-administrationen med 2 AC-stillinger, samt at der skaffes bevillingsmæssig dækning for de afledte driftsudgifter af sådanne stillinger.

Som begrundelse for dette forslag kan anføres, at det eksisterende personale til varetagelse af § 49-opgaverne som ovenfor nævnt har været klart utilstrækkeligt i forhold til det stadigt stigende antal undersøgelsessager. Han har imidlertid fundet det rigtigst at lade en afhjælpning af personale manglen afvente resultatet af udvalgets arbejde.

Blandt de arbejdsopgaver, som også Fredningsstyrelsen har ønsket at iværksætte, og hvis varetagelse nu som det første ønskes sikret ved hjælp af de foreslåede to nye medarbejdere, kan nævnes udarbejdelsen af en række vejledninger vedrørende samarbejdsprocedurer og afgrænsninger af opgaver mellem museerne, Rigsantikvaren, amtskommunerne og kommunerne samt etableringen af regionale/

amtslige prioriteringsgrundlag som forudsætning for gennemførelsen af forebyggende § 49-undersøgelser.

Den ene af de foreslåede nye medarbejdere skal fungere som fast sekretær for Det arkæologiske Nævn, og som et led i dette arbejde må vedkommende vedligeholde en oversigt over de arkæologiske forskningsresultater samt over det igangværende forskningsarbejde.

Det foreslåede nye arkæologiske nævn vil bl.a. få til opgave at samordne det arkæologiske undersøgelsesarbejde på landsplan. Det indebærer bl.a., at der tilvejebringes et prioriteringsgrundlag af rent faglig art, således at de begrænsede undersøgelsesressourcer kan blive sat ind netop dér, hvor det største videnskabelige behov er til stede. Nævnets sekretær vil på grundlag af den nævnte oversigt over forskningsresultater og igangværende forskningsarbejde kunne bidrage væsentligt med en vurdering af, hvilke undersøgelser det til enhver tid vil have særlig betydning at gennemføre. Dette arbejde kræver til lige en nær kontakt til det undersøgelsesarbejde, der udføres, og alle de arkæologer, der arbejder ved landets museer og universiteter.

5.2.4. Bevillinger til undersøgelse af truede fortidsminder i henhold til naturfredningslovens § 49

Det kan konstateres, at der årligt er blevet foretaget udgravninger på et stadigt stigende antal lokaliteter, og at 25-30 museer foruden Fredningsstyrelsen har været impliceret i arbejdet. Undersøgelserne er af vidt forskelligt omfang og art, og omkostningerne for de enkelte undersøgelser varierer herefter.

På grundlag af de af Fredningsstyrelsen opgivne regnskabstal sammenstilles nedenstående oversigt over afholdte udgifter og disses fordeling på institutionerne:

	1976/77	1977/78	1978	1979	1980
Fredningsstyrelsen	141.158	532.276	455.255	932.107	1.309.906
Nationalmuseet I, II og III afd.	210.693	250.743	288.943	181.023	310.085
Forhistorisk Museum	231.457	136.700	30.000	68.494	64.121
Andre museer	420.412	997.563	897.235	1.733.533	4.634.799
Ialt	1.003.720	1.917.282	1.671.433	2.917.157	6.318.911

Selvom det betænkes, at priserne i det omhandlede tidsrum er steget betydeligt, er der tale om en meget kraftig forøgelse af det offentliges investering i udgravninger i henhold til § 49, ligesom de lokale museers engagement i dette arbejde er steget ganske overordentligt gennem de seneste år.

Regnskabstallene antyder det undersøgelsesbehov, som de ikke-synlige fortidsminder repræsenterer, samt institutionernes indsats for i videst muligt omfang at bevare disse fortidsminder igennem dokumenterede udgravninger. Men tallene giver ikke det fuldstændige billede af undersøgelsesbehovet. De gennemførte undersøgelser er nemlig også finansieret med andre midler end de, der indgår i dette regnskab. Således afholdes en del af undersøgelsesomkostningerne af de implicerede museer over deres almindelige driftsudgifter, hvilket belaster museernes muligheder for at opfylde deres øvrige forpligtelser. Herudover finansieres en del undersøgelser helt eller delvis ved beskæftigelsesmidler og ved støtte fra fonds.

De midler, der anvendes til § 49-undersøgelser, dækkes dels af Fredningsstyrelsens bevillinger (konto 12) og dels af andre offentlige myndigheder, nemlig når undersøgelsen foranlediges af offentlig anlægsvirksomhed. Udgifterne fordeler sig således:

	1976/77	1977/78	1978	1979	1980
Konto 12	445.154	500.566	519.736	1.061.024	2.105.000
Anden offentlig myndighed	558.566	1.416.715	1.151.697	1.856.133	4.213.911

Sideløbende med den udvikling af undersøgelseskapaciteten, som tallene antyder, er der sket en endnu kraftigere ekspansion i antallet af anmeldelser af akut truede fortidsminder. Bevillingerne under konto 12, der i 1902 er reduceret til 1.1 mill.kr., modsvarer således ikke det øgede undersøgelsesbehov, som de private jordarbejder giver anledning til. I 1901 kunne det konstateres, at alene løsningen af de mest påtrængende opgaver ville forudsætte en bevillingsforøgelse på ca. 1 mill.kr., og i 1982 foreligger der allerede i marts måned velmotiverede undersøgelsesopgaver til ialt 3.5 mill.kr.

Fortidsminderrådet forelagde i 1981 dette meget store problem for miljøministeren, idet man bad denne søge udvirket en særbevilling på 1 mill.kr. til løsning af de helt uopsættelige undersøgelsesopgaver.

Ved forelæggelsen af bevillingsansøgningen understregede Fortidsminderrådet, at man i den nuværende situation blev tvunget til at prisgive betydningsfulde fortidslevn til ødelæggelse uden forudgående arkæologisk undersøgelse.

Miljøministeren fandt det imidlertid ikke muligt at tilvejebringe den ansøgte udvidelse af bevillingen til § 49-undersøgelser forud for afslutningen af arbejdet i dette udvalg.

Med den skete forværring i bevillingssituationen i 1982 er der nu et sådant misforhold mellem behov og bevilling, at en fagligt forsvarlig administration af lovbestemmelsen ikke kan opretholdes.

På denne baggrund er der i udvalget enighed om at anbefale, at den ordinære bevilling til gennemførelse af undersøgelser af truede fortidsminder i medfør af naturfredningslovens § 49 forøges med mindst 1 mill.kr.

5.2.5. Bevillinger til sikring af det fra § 49-undersøgelser hjembragte fundmateriale

De bevaringsinteresser, som naturfredningslovens § 49 varetager, bliver i almindelighed tilgodeset igennem en arkæologisk undersøgelse, der forud for fortidsmindets sløjfning tager vare på dets kulturhistoriske informationsindhold. Undersøgelsen resulterer dels i en række beskrivelser, tolkninger og illustrationer, der dokumenterer fortidsmindets konstruktion og brug, dels i de kulturlevn, der er fundet i og ved fortidsmindet. Selve fortidsmindet er - såvidt undersøgelsen har muliggjort det - bevaret i en beretning om undersøgelsen, medens de hjembragte kulturlevn ofte vil gå til grunde, medmindre de gennemgår konserverende behandling. Da forståelsen af et fortidsmindes art og alder i almindelighed vil være ganske afhængig af de fund, der knytter sig hertil, må konserveringsarbejdet betragtes som en integreret del af det arbejdsforløb, der søger at tilgodese lovens bevaringsintentioner. Udvalget finder det derfor nødvendigt, at der tilvejebringes midler til dækning af konserveringsomkostninger i det omfang, der modsvarer de midler, der kan tilvejebringes til dækning af udgravningsomkostninger.

Konserveringsudgifterne er hidtil i vidt omfang blevet bekostet af det modtagende museum - ligesom dette tager vare på den registrering og opbevaring af fundmaterialet, der sikrer dets fortsatte eksistens og udnyttelse. Museerne har enten ladet arbejdet udføre på eget laboratorium eller som rekvireret arbejde, og udgifterne er søgt dækket af egne, ordinære bevillinger eller af ekstraordinære tilskud fra amt eller kommune eller fra private donatorer.

Fredningsstyrelsen har lejlighedsvis ydet tilskud til konserveringen - dog principielt kun til en foreløbig, stabiliserende fundbehandling - og sådanne tilskud er da, når det har været muligt, blevet inkluderet i de samlede undersøgelsesomkostninger, hvad enten disse har skullet dækkes af Fredningsstyrelsen selv eller

af anden offentlig myndighed. Da konservering imidlertid ofte er en meget langvarig proces, må regnskabet for den enkelte undersøgelse gerne afsluttes, før der haves et samlet overblik over de af undersøgelsen afledte konserveringsudgifter. Udvalget har derfor - ligesom tidligere Fortidsminderrådet - fundet det nødvendigt at overveje andre veje, ad hvilke midler til dækning af disse udgifter kunne sikres.

Udvalget skal derfor foreslå, at der på finansloven tilvejebringes en særlig konserveringsbevilling, hvis størrelse fastsættes i forhold til forventede undersøgelsesudgifter - eksempelvis beregnet på grundlag af disse i et antal forudgående år. En sådan finanslovsbevilling, der vil kunne administreres af Rigsantikvaren med støtte i Det arkæologiske Nævn, vil dels kunne anvendes til dækning efter regning af konkrete udgifter til konservering, dels som udbygnings- og driftstilskud til de konserveringsanstalter, der udfører arbejde i medfør af § 49, idet disse til gengæld vil være forpligtede til uden yderligere beregning at udføre konserveringsarbejde af den omhandlede art i et til tilskudsbeløbene svarende omfang. En sådan anvendelse af midlerne ville samtidig bidrage til en tiltrængt stabilisering af arbejdsforholdene på de anstalter, der idag har tilknyttet medarbejdere med særlig henblik på varetagelse af rekvireret arbejde.

Den nødvendige størrelse af en sådan konserveringsbevilling vil kunne bedømmes skønsmæssigt. På grundlag af de hidtidige erfaringer skønnes dækningsbidraget til konservering at udgøre ca. 25% af midlerne til undersøgelsen eller for tiden ca. 1.5 mill.kr.

Kap. 6. RESUME

6.1. Foranlediget af kommissoriets pålæg har udvalget foretaget en gennemgang af de opgaver, som det i medfør af naturfredningsloven, bygningsfredningsloven og andre love påhviler fredningsmyndighederne Og museumsvæsenet at varetage, idet man især har søgt at vurdere, om det i lovgivningen instituerede samarbejde sikrer en for samfundet tilfredsstillende og smidig arbejdsgang. Museumsvæsenet har gennem årene givet udtryk for utilfredshed med dele af samarbejdet, og hvor udvalget under sin gennemgang har fundet problemer i dette samarbejde, har man formuleret forslag til en afhjælpning heraf. I disse forslag indgår også henstillinger om at ændre ansvarsfordelingen mellem Miljøministeriet og Kulturministeriet, jfr. nedenfor om de jordfaste fortidsminder og de historiske skibsvrag.

6.2. Kap. 3. Jordfaste fortidsminder

Ansvar for de i naturfredningslovens kap. VII omhandlede fortidsminder henhører i dag i deres helhed under Miljøministeriet, Fredningsstyrelsen. Udvalget foreslår, at der fremtidigt ansvarsmæssigt skelnes mellem varetagelsen af de fredningsmæssige opgaver i forbindelse med fortidsminderne og den arkæologiske undersøgelsesvirksomhed, der omhandles i lovens § 49. Den førstnævnte virksomhed anses at stå i så nær forbindelse med de øvrige fredningsfunktioner og med den planlægningsvirksomhed, som i det hele henhører under Miljøministeriets ressort, at ansvaret herfor bør ligge i Fredningsstyrelsen. Derimod finder udvalget, at ansvaret for den arkæologiske undersøgelsesvirksomhed i § 49 bør overføres til Kulturministeriet som ressortministerium for museums- væsenet. Udvalget har herved henset til den udbygning af de lokale museer, der har fundet sted i de seneste år, inkluderende en fast bemanning af arkæologuddannet personale, bl.a. begrundet i de arkæologiske undersøgelser, som naturfredningslovens § 49 giver anledning til. Ud-

valget har ment at kunne tiltræde et ønske fra Kulturministeriet om, at der med ministeren som den politisk ansvarlige inden for museumsvæsenet etableres en samlet funktion af faglig og administrativ karakter. Der er i denne forbindelse peget på det ønskelige i at genskabe Rigsantikvarens og Nationalmuseets centrale placering ved tilrettelæggelsen af den arkæologiske undersøgelsesvirksomhed på landets museer. Udvalget henstiller derfor, at administrationen af de til Kulturministeriet overførte beføjelser videredelegeres til Rigsantikvarembedet.

Udvalget er desuden enig i, at arkæologiske undersøgelser, der kan være nødvendige forudsætninger for at foretage restaureringer af fredede fortidsminder - uanset at ansvaret for disse, som foran anført, tilkommer Fredningsstyrelsen - gennemføres ved Rigsantikvarens foranstaltning i samarbejde med styrelsen.

Udvalget er også enig i at indstille, at der til rådgivning for Fredningsstyrelsen i forbindelse med dennes varetagelse af arkæologiske interesser i fredningsarbejdet nedsættes et råd med medlemmer, der besidder særlig ekspertise inden for forhistorisk og historisk arkæologi. Rådet bør have Rigsantikvaren som formand. Rådet, der tænkes benævnt Fortidsminderrådet, afløser det nuværende af samme navn. Medlemskredsen forudsættes ikke at omfatte etnologer, idet udvalget har anbefalet, at disses fremtidige placering i planlægningsarbejdet vil blive overvejet i Miljøministeriet.

Til støtte for Rigsantikvarens udøvelse af beføjelserne efter naturfredningslovens § 49 foreslås nedsat et arkæologisk nævn med Rigsantikvaren som formand og iøvrigt med repræsentanter for Miljøministeriet, Statens Museumsnavn, de lokale museer og universiteterne. Nævnet skal samordne det arkæologiske undersøgelsesarbejde i hele landet og fordele opgaverne mellem museerne.

6.3. Kap. 4. Bygningsbevaringen

For så vidt angår bygningsfredningsområdet har udvalget beskæftiget sig med Det særlige Bygningssyns arbejde og med spørgsmålet om udarbejdelse af bygningsregistrarer foruden med andre spørgsmål om samarbejde til sikring af den mest rationelle udnyttelse af de begrænsede ressourcer inden for det centrale, regionale og lokale bevaringsarbejde.

Udvalget foreslår, at der ikke sker nogen ændring i ansvaret for området, idet bygningsbevaringen er en integreret del af den regulering af fast ejendom, som varetages af Miljøministeriet i sammenhæng med de øvrige planlægnings- og fredningsfunktioner.

Vedrørende Det særlige Bygningssyns medlemssammensætning gør udvalget opmærksom på, at rigsantikvaren idag ikke er sikret indstillingsret til Synet, og det henstilles, at der søges udvej herfor, idet udvalget er opmærksom på, at medlemsantallet ikke bør være for omfattende.

Udvalget foreslår iøvrigt, at det i forbindelse med en lovændring overvejes at flytte bestemmelsen om Det særlige Bygningssyns sammensætning fra lovteksten til en administrativ forskrift for derved at sikre, at der fremtidig uden egentlig lovændring kan foretages korrektioner i sammensætningen. f.eks. ved omdannelse af de repræsenterede institutioner.

Om udarbejdelse af bygningsregistrarer gør udvalget opmærksom på, at bygningsfredningslovens § 1 og 20 pålægger Fredningsstyrelsen visse forpligtelser til registrering af bevaringsinteresser, men at ingen myndighed eller andre iøvrigt har eneret på at udføre sådanne arbejder. Der er tradition for udarbejdelse af registrarer såvel i Nationalmuseet som i Fredningsstyrelsen, og der foreligger i dag henvendelser om sådanne arbejder fra kommunerne i et omfang, som ingen af de nævnte in-

stitutioner med deres begrænsede ressourcer kan imødekomme. Idet udvalget iøvrigt henviser til det i bilag nr. 4 anførte, ønsker det at indstille til bevillingsmyndighederne, at der sikres fornødne ressourcer til registreringsarbejdets fortsættelse og intensivning i begge institutioner.

6.4. Særligt om registre

Såvel inden for fortidsminde- som bygningsbevaringsområdet har udvalget overvejet spørgsmålet om nyorganisering og ajourføring af registre og disses overførsel til databehandling. Udvalget er her enig om at anbefale, at de bestræbelser, der i så henseende udfoldes gennem et samarbejde mellem Fredningsstyrelsen, Nationalmuseet og Statens Museumsnavn, og som har fundet udtryk i beretninger og forsøgsordninger, nyder støtte og søges fremmet.

6.5. Kap. 5. Ressourcemæssige konsekvenser

De af udvalget fremsatte forslag vil ikke i sig selv medføre nogen forøgelse af ressourcerne til bevaringsarbejdet, men udvalget har vurderet, at det, for at sikre en rimelig varetagelse af opgaverne, vil være nødvendigt at øge bevillingerne. Der er efter udvalgets skøn tale om oprettelse af 4 nye AC-stillinger, hvortil kommer tilvejebringelsen af bevillingsgrundlag for videreførelse af arbejdet i Nationalmuseets bygningsfredningskontor. Til undersøgelsesvirksomhed, konservering og til nyregistrering af de fredede fortidsminder er der herudover opgjort et ressourcebehov på yderligere 2.8 mill. kr. årligt.

Det bemærkes, at repræsentanterne for de kommunale organisationer ikke har ment at burde tage stilling til ressourcebehovet, bortset fra de tilfælde, hvor det er en direkte følge af kommunale og amtskommunale behov.

6.6. Særligt om historiske skibsvrag

Hvad angår de opgaver, der påhviler Rigsantikvaren i medfør af lov om historiske skibsvrag, har udvalget fundet, at den samme arbejdsdeling og ansvarsfordeling, som er foreslået for de jordfaste fortidsminder, bør søges bragt i anvendelse her, hvilket indebærer, at Miljøministeriet får overdraget ansvaret for den permanente beskyttelse af vrag og herunder tilvejebringelse af registre over de beskyttede vrag m.v. på linje med fredede undervandsfortidsminder. De egentlige undersøgelser af fortidsminder på søterritoriet bør til gengæld samles i Kulturministeriet, Rigsantikvarembudet. Udvalget henstiller, at den foreslåede ændring iværksættes i forbindelse med en revision af vraglovens bestemmelser.

6.7. Gennemførelsen af udvalgets forslag

De foreslåede omlægninger af ansvarsområdet for den arkæologiske undersøgelsesvirksomhed i medfør af naturfredningslovens § 49 vil kunne gennemføres uden lovændring, alene ved udfærdigelse af en kongelig anordning. Det samme gælder forslagene om reorganisering af Fortidsminderrådet og oprettelsen af Det arkæologiske Nævn. Udvalget henstiller, at nyordningen gennemføres så hurtigt som muligt.

Det er iøvrigt udvalgets opfattelse, at en gennemførelse af forslaget bør følges op af en revision af naturfredningsloven og museumsloven, således at disse kommer til at afspejle den reelle ansvarsfordeling. Ved revisionen bør det desuden sikres, at den nye ansvarsfordeling også kommer til at afspejles klart i forhold til brugerne af lovgivningen med en forenkling af administrationen til følge.

Udvalget forudsætter endelig, at der ved revisionen af bygningsfredningsloven og museumsloven tages de fornødne skridt til at sikre, at disse love, sammen med naturfredningsloven og vragloven, bringes i indbyrdes sammenhæng i overensstemmelse med udvalgets betænkning.

Miljøministeriet

Bilag 1

Dato

2 MAJ 1979

Departementet

Slotsholmsgade 12 · 1216 København K

Telefon (01) 12 76 88

4.kt. J.nr. D. 461-3

(Bedes anført i svarskrivelsen)

Folketingets miljø- og planlægnings-
udvalg.

Folketinget

Christiansborg

1218 København K.

I fortsættelse af mine kommentarer af 20. april 1979 til henvendelsen fra lektor, arkitekt m.a.a. Johannes Exner om bygningsfredningslovforslaget (L 85 - bilag 45), hvori jeg tilkendegav, at kommunerne skal kunne drage nytte af de centrale bygningsfredningsmyndigheders ekspertise, kan jeg oplyse, at behovet for bistand til at udarbejde materiale til brug ved kommunernes arbejde med bevarende lokalplaner har været stigende. Det er derfor tanken med lovforslaget at tilvejebringe bedre muligheder for at yde sagkyndig bistand til kommunernes bevaringsplanlægning.

Under udvalgets behandling af lovforslaget har de skattemæssige problemer været drøftet. Jeg kan overfor udvalget tilkendegive, at jeg sammen med ministeren for skatter og afgifter vil følge de virkninger, skattelovene vil have for bygningsfredningen.

Endvidere skal jeg i fortsættelse af mit svar på udvalgets spørgsmål 28 understrege, at i de tilfælde, hvor fredningen kun omfatter en del af en bygning, må nedrivning af den ikke fredede del af bygningen foretages på en sådan måde, at den fredede del ikke direkte eller indirekte beskadiges.

./. Endelig vedlægger jeg efter drøftelse med ministeren for kulturelle anliggender kommissorium for og sammensætning af det midlertidige udvalg om samarbejdet

mellem fredningsmyndighederne og museerne om arbejdsopgaverne i medfør af lovgivningen om bygningsfredning, fortidsminder m.v. Kommissoriet og sammensætningen er ændret i forhold til mit svar på spørgsmål 7 (L 88 - bilag 46), således at også de lokalhistoriske arkiver bliver repræsenteret i udvalget.

Ivar Nørgaard

Ole Plougmann

MILJØMINISTERIET
Departementet
4. kontor

Den 2. maj 1979
J.nr. D. 0054-15

Kommissorium for og sammensætning af et udvalg om samarbejdet mellem fredningsmyndighederne og museerne om arbejdsopgaverne i medfør af lovgivningen om bygningsfredning, fortidsminder m.v.

Administrationen af bygningsfredningsloven og af naturfredningsloven, specielt dens kapitel VII, giver en række berøringsflader mellem miljøministeriet og fredningsmyndighederne på den ene side og ministeriet for kulturelle anliggender og museumsvesenet på den anden.

Med henblik på en hensigtsmæssig tilrettelæggelse af samarbejdet vil der, som omtalt i forbindelse med fremsættelsen af forslaget til lov om bygningsfredning, blive nedsat et kontaktudvalg mellem de to ministerier.

I forvejen eksisterer det af miljøministeren efter samråd med ministeren for kulturelle anliggender i henhold til § 12, stk. 2, i lov om statstilskud m.v. til museer nedsatte fortidsminderåd til rådgivning af fredningsstyrelsen i forbindelse med administrationen af naturfredningslovens kapitel VII. Fortidsminderådet, der udelukkende har medlemmer med faglig kulturhistorisk baggrund har mulighed for at formulere forslag til retningslinier for en række områder, som omtalt i bemærkningerne til den nævnte bestemmelse i lovforslaget.

Endvidere er der i det i henhold til museumslovens § 7 etablerede statens museumsnavn et medlem udpeget af fredningsstyrelsen.

Ud fra ønsket om yderligere at opnå den bedst mulige udnyttelse af de økonomiske og faglige ressourcer har miljøministeren besluttet at nedsætte et midlertidigt udvalg med følgende kommissorium:

Udvalget skal undersøge mulighederne for at fremkomme med forslag, der sikrer varetagelsen af opgaverne i relation til de to love i et nært samarbejde mellem fredningsmyndighederne, museerne og de lokalhistoriske arkiver.

Udvalget skal således fremkomme med forslag om tilrettelæggelse af samarbejdet om gennemførelsen af arkæologiske undersøgelser. Udvalget skal herunder udarbejde forslag til retningslinier for fundanmeldelser, til ny tilrettelæggelse af centrale registre og arkiver, til der nærmere prioritering af undersøgelsesvirksomheden og fordelingen af arbejdsopgaverne samt til retningslinier for fundene genstandes registrering, konservering og endelige placering.

Ligeledes skal udvalget fremkomme med forslag om tilrettelæggelse af et nærmere samarbejde inden for bygningsfredningsområdet mellem fredningsmyndighederne og museumsvæsenet, herunder udarbejde retningslinier for et samarbejde om iværksættelse og gennemførelse af bygningsarkæologiske undersøgelser, om udarbejdelse af bygningsregistrarer samt om formidlingen af denne virksomhed.

Udvalget skal i øvrigt være bemyndiget til under sit arbejde at tage andre tilgrænsende problemer op til overvejelse og fremkomme med forslag herom.

Udvalget sammensættes således:

1 formand

2 repræsentanter for fredningsstyrelsen

1 repræsentant for planstyrelsen,

der alle udpeges af miljøministeren.

1 repræsentant for kulturministeriets departement

1 repræsentant for Statens Museumsnævn

1 repræsentant for Nationalmuseet

1 repræsentant for Sammenslutningen af lokalhistoriske arkiver,
der alle udpeges af kulturministeren.

1 repræsentant for Amtsrådsforeningen

1 repræsentant for Kommunernes Landsforening.

Bilag 2Udkast til forretningsorden for Fortidsminderrådet.

§ 1. Fortidsminderrådet er nedsat i henhold til Miljøministeriets bekendtgørelse nr. 52 af 12. februar 1980 om henlæggelse af opgaver og beføjelser til Fredningsstyrelsen, § 11, stk. 2. Rådet består af 7 medlemmer med rigsantikvaren som formand. De øvrige medlemmer beskikkes for 4 år ad gangen af miljøministeren efter indstilling fra rigsantikvaren (4 medlemmer) og Fredningsstyrelsen (2 medlemmer).

Stk. 2. Rigsantikvaren påser ved sin indstilling, at universiteterne og de godkendte lokalmuseer repræsenteres i Fortidsminderrådet. Forud for indstillingen påses det ved samråd mellem rigsantikvaren og Fredningsstyrelsen, at Fortidsminderrådet får en hensigtsmæssig sammensætning af fagligt kvalificerede inden for forhistorisk og historisk arkæologi.

§ 2. Fortidsminderrådet virker fagligt rådgivende for Fredningsstyrelsen i forbindelse med varetagelse af de arkæologiske interesser i naturfredningsarbejdet.

§ 3. Fortidsminderrådet afgiver indstilling til Fredningsstyrelsen vedrørende spørgsmål om en hel eller delvis ophævelse af beskyttelsen af et jordfast fortidsminde, jfr. NFL § 48.

Stk. 2. Reglerne i stk. 1 anvendes også på arkæologiske undersøgelser, der medfører indgreb i fortidsmindet. Fredningsstyrelsen kan uden forelæggelse for Fortidsminderrådet foretage arkæologiske sonderinger til konstatering af fortidsmindets tilstedeværelse, udstrækning eller tilstand, som måtte være nødvendige for administrationen af NFL kap. VII.

§ 4. Fortidsminderrådet får forelagt spørgsmål om restaurering af fortidsminder, når istandsættelsen går ud over

almindelig vedligeholdelse. Rådet får årligt forelagt et program for sådanne restaureringer og for de arkæologiske undersøgelser, disse restaureringer eventuelt måtte indelbære.

§ 5. Fredningsstyrelsen er sekretariat for Fortidsminderådet.

§ 6.Rådet vælger af sin midte en næstformand, der i formandens fravær varetager dennes opgaver.

§ 7. Formanden fastsætter tid og sted for rådets møder og leder disse.

Stk. 2. Der afholdes møder efter formandens bestemmelse, dog mindst 4 gange årligt.

Stk. 3. På begæring af mindst 3 medlemmer skal der indkaldes til møde.

Stk. 4. Formanden kan beslutte, at hastende sager skal behandles skriftligt.

Stk. 5. Fortidsminderådet kan overlade nærmere bestemte dele af sine opgaver til formanden.

§ 8. Formanden fastlægger dagsorden for møderne efter samråd med sekretariatet, hvortil forslag til dagsordenpunkter indsendes.

Stk. 3. Der optages referat af rådets møder, som udsendes til medlemmerne.

Note: Der er ved Fortidsminderådets sammensætning og formandsskab forudsat, at rigsantikvaren er arkæolog. Såfremt dette forhold måtte ændres, er det forudsat, at forretningsordenen skal kunne revideres.

Bilag 3Udkast til forretningsorden for Det arkæologiske Nævn.

§ 1. Der arkæologiske Nævn består af 9 medlemmer. Rigsantikvaren er født medlem og formand for nævnet. De øvrige medlemmer udpeges således: 2 medlemmer udpeges af universiteterne, 2 medlemmer udpeges af Nationalmuseet, 3 medlemmer udpeges af Statens Museumsnævn, repræsenterende de efter museumsloven godkendte museer. 1 medlem udpeges af miljøministeren. Ved udvælgelsen af universiteternes og museernes repræsentanter drages der omsorg for, at såvel de forhistorisk-arkæologiske som middelalder-arkæologiske fagområder repræsenteres i nævnet.

Stk. 2. Nævnets medlemmer og suppleanter for disse beskikkes af ministeren for kulturelle anliggender for 4 år ad gangen, begyndende 6 måneder efter hver ny kommunal valgperiodes begyndelse.

§ 2. Det arkæologiske Nævn har følgende opgaver:

- 1) at samordne det arkæologiske undersøgelsesarbejde i hele landet,
- 2) at formulere retningslinjer for indsamling og undersøgelse af arkæologisk materiale samt for fordeling af disse arbejdsopgaver.

Stk. 2. I forbindelse med administrationen af naturfredningslovens § 49 er følgende opgaver henlagt til Det arkæologiske Nævn:

- 1) generel prioritering af undersøgelsesopgaverne,
- 2) indstilling om anvendelse af de midler, der er til rådighed,
- 3) indstilling om fordeling af undersøgelsesarbejdet mellem de godkendte museer og Nationalmuseet,

- 4) afgørelser om fordeling af fund- og andet dokumentationsmateriale fra disse undersøgelser,
- 5) fastsættelse af de betingelser, de godkendte lokalmuseer må opfylde for at kunne påtage sig arkæologisk undersøgelsesarbejde.

Stk. 3. Bestemmelserne i stk. 2, nr. 3 og 4 finder tilsvarende anvendelse ved administrationen af loven om beskyttelse af historiske skibsvrag.

Stk. 4. I de tilfælde, hvor der ikke kan opnås enighed mellem Nationalmuseet og de godkendte lokalmuseer om deponering af nyt danefæfund træffer Det arkæologiske Nævn afgørelse herom.

§ 3. Rigsantikvaren varetager sekretariatsfunktionerne for Det arkæologiske Nævn.

Stk. 2. I sager, som ikke tåler udsættelse, kan rigsantikvaren eller den af ham udpegede stedfortræder træffe afgørelse på rådets vegne med efterfølgende orientering af nævnet.

§ 4. Nævnet vælger af sin midte en næstformand, der i formandens fravær varetager dennes opgaver.

§ 5. Formanden fastsætter tid og sted for rådets møder og leder disse.

Stk. 2. Der afholdes møder efter formandens bestemmelse, dog mindst 6 gange årligt.

Stk. 3. På begæring af mindst 3 medlemmer skal der indkaldes til møde.

Stk. 4. Formanden kan beslutte, at hastende sager skal behandles skriftligt.

Stk. 5. Nævnet kan overlade nærmere bestemte dele af sine ansvar til formanden.

§ 6. Formanden fastlægger dagsordenen for møderne efter samråd med sekretariatet, hvortil forslag til dagsordenspunkter indsendes.

Stk. 2. Dagsorden udsendes senest 8 dage inden møderne.

Stk. 3. Der optages referat af møderne, som udsendes til medlemmerne.

§ 7. Afgørelse i nævnet træffes ved almindelig stemmeflertal. I tilfælde af stemmelighed træffer formanden afgørelsen.

Note: Det bemærkes, at man ikke i forbindelse med de sager, hvor nævnet træffer afgørelse, jfr. § 2, stk. 2, nr. 4, og stk. 4, finder, at der vil være behov for anvendelse af de inhabilitetsregler, der i almindelighed anvendes i dansk forvaltningsret. Baggrunden herfor er, at afgørelserne efter § 2, stk. 2, nr. 4, og stk. 4, må forventes truffet efter generelle, fagligt prægede vurderinger.

Bilag 4Bygningsregistrantvirksomhed

Inden bygningsfredningsloven blev vedtaget i 1918, ønskede rigsdagen en fortegnelse over de bygninger, som påtænkte fredet. Listen blev udarbejdet dels på grundlag af den viden om bygningerne i de enkelte byer, der var erhvervet ved en af Nationalmuseets 2. afdeling iværksat berejsning af landet i perioden 1910-25, og dels på grundlag af materiale tilvejebragt af Foreningen til gamle bygningers Bevaring, især på initiativ af foreningens mangeårige sekretær, senere medlem af Det særlige Bygningssyn, dr. phil. Vilh. Lorenzen.

For perioden efter 1919 er hovedparten af materialet om fredningsværdige bygninger blevet tilvejebragt af Det særlige Bygningssyns medlemmer, sekretariat og arkitektkonsulenter.

Når det gælder registreringer af bebyggelse på landet efter geografiske - og dermed planlægningsrelevante - kriterier, udførte professor, arkitekt Kai Gottlob fra midten af 60'erne et stort pionérarbejde med støtte fra Selskabet for Bygnings- og Landskabskultur og flere fredningsplanudvalg.

Registreringer, i byområder i relation til den kommunale planlægning, blev påbegyndt af Det særlige Bygningssyns sekretariat i 1961. I årene efter 1967, da Det særlige Bygningssyns sekretariat kun i begrænset omfang kunne beskæftige sig med registrantarbejde, videreførtes dette i det væsentlige af Nationalmuseets 2. afdeling.

Nationalmuseet er blandt landets museer ene om at have udarbejdet sådanne registreringer, bortset fra at Vendsyssel Historiske Museum har medvirket ved udarbejdelsen af en Gl. Hjørring-registrant, Viborg Stiftsmuseum ved Bevaringsplan Viborg, udgivet af Viborg kommune i 1972, Ålborg Historiske Museum ved Nibe-registranten, Bornholms Museum ved Listed-registranten samt Sorø Amts Museum ved Sorø-registranten.

Udover de af museet udsendte registranter er der i årenes løb udarbejdet registranter af enkelte kommuner, bl.a. ved private arkitektfirmaer.

Da Nationalmuseet i 1977 meddelte, at det på grund af nedskæring i bevillingerne så sig nødsaget til med udgangen af 1978 at indstille arbejdet med registranter over historiske huse, intensiverede Fredningsstyrelsen arbejdet. Nationalmuseet fandt det dog muligt at fortsætte sit registrantarbejde ved bevillinger andet steds fra.

Fortegnelse over de udgivne bygningsregistranter følger nedenstående:

FORTEGNELSE OVER REGISTRANTER UDGIVET SIDEN 1961

I. Registranter udgivet af Det særlige Bygningssyns sekretariat, fra 1978 Fredningsstyrelsen

BEVARINGSPLAN CHRISTIANSHAVN,
Det særlige Bygningssyns sekretariat, 1961

BEVARINGSPLAN MARIAGER,
Det særlige Bygningssyns sekretariat, 1962

BEVARINGSPLAN FOR HAVBOGADE I SØNDERBORG,
Det særlige Bygningssyns sekretariat, 1963

BEVARINGSPLAN RØNNE,
Det særlige Bygningssyns sekretariat, 1967

BEVARINGSPLAN RIBE,
Hans Henrik Engqvist,
Det særlige Bygningssyns sekretariat, 1969

VIBY PÅ HINDSHOLM,
Det særlige Bygningssyns sekretariat, 1971

BEVARINGSPLAN FOR CHRISTIANSFELD,
Det særlige Bygningssyns sekretariat, 1966
genudsendt 1975

BEVARINGSVÆRDIGE HUSE I KØGE,
Hans Henrik Engqvist,
Fredningsstyrelsen, 1978

GAMLE HUSE I PRÆSTØ,
Fredningsstyrelsen,
Præstø kommune, 1979

GAMLE HUSE I SØNDERHO,
Fredningsstyrelsen,
Fanø kommune, 1980

BEVARINGSVÆRDIGE HUSE I TØNDER,
Fredningsstyrelsen,
Tønder kommune, 1980

REGISTRERING AF BEVARINGSVÆRDIER I FØNS,
Fredningsstyrelsen, 1980

HUSE I SKAGEN - HØJEN OG VESTERBY,
Fredningsstyrelsen,
Skagen kommune, 1981

STEGE INDEN FOR VOLDEN,
Fredningsstyrelsen,
Møn kommune, 1981

ET STYKKE AF LYNGBY - BONDEBYENS BYGNINGER
Fredningsstyrelsen,
Lyngby-Taarbæk kommune, 1981

GL. LEJRE,
Fredningsstyrelsen, 1981

BEVARINGSVÆRDIER I ULLERUP,
Fredningsstyrelsen, 1981

II. Registranter udgivet af Nationalmuseet

BEVARINGSPLAN SÆBY,
Nationalmuseet, 1968

BEVARINGSPLAN SVANEKE,
Nationalmuseet, 1969

BEVARINGSPLAN EBELTOFT,
Nationalmuseet, 1970

HISTORISKE HUSE I DET GAMLE KØBENHAVN,
Nationalmuseet, 1972

HISTORISKE HUSE I HELSINGØR,
Nationalmuseet, 1973

HISTORISKE HUSE I FÅBORG,
Bevaringsplan for Fåborg købstad,
Nationalmuseet, 1974

GAMMEL HJØRRING, Registrant og bevaringsplan,
Vendsyssel Historiske Museum,
Vibeke Fischer Thomsens tegnestue og
Nationalmuseet, 1975

HISTORISKE HUSE I ÆRØSKØBING,
Nationalmuseet, 1975

HISTORISKE HUSE I ÅBENRÅ, Bevaringsplan
Hans Henrik Engqvist i samarbejde med
Viggo Petersen, Nationalmuseet, 1975

HISTORISKE HUSE I NORDBY PÅ SAMSØ,
Nationalmuseet i samarbejde med
Samsø Museum, 1978

HISTORISKE HUSE I DRAGØR,
Nationalmuseet, 1979

HISTORISKE HUSE I NIBE,
Nationalmuseet,
Ålborg Historiske Museum, 1979

HISTORISKE HUSE I AARSDALE FISKERLEJE,
Nationalmuseet, 1980

HISTORISKE HUSE I GRENÅ,
Nationalmuseet, 1981

HISTORISKE HUSE I LISTED FISKERLEJE,
Nationalmuseet og Bornholms Museum, 1982

HISTORISKE HUSE I SORØ,
Nationalmuseet og Sorø Amts Museum, 1982

III. Registranter udgivet af Fonden for Bygnings- og Landskabskultur

HELNÆS, Værn af smukke danske huse, nr. 1,
Selskabet for Bygnings- og Landskabskultur, 1966

ASSENS, Værn af smukke danske huse, nr. 2,
Selskabet for Bygnings- og Landskabskultur, 1970

SÆBY-GJERSHØJ, Værn af smukke danske huse, nr. 3,
Selskabet for Bygnings- og Landskabskultur, 1970

VESTKYSTEN, NYMINDEGAB-BLÅVAND,
Værn af smukke danske huse, nr. 4,
Selskabet for Bygnings- og Landskabskultur, 1970

RØMØ, Værn af smukke danske huse, nr. 5,
Selskabet for Bygnings- og Landskabskultur, 1971

SØNDERBORG, Værn af smukke danske huse, nr. 6,
Selskabet for Bygnings- og Landskabskultur, 1971

BANDHOLM, Værn af smukke danske huse, nr. 7,
Selskabet for Bygnings- og Landskabskultur, 1972

NORDALS, Værn af smukke danske huse, nr. 8,
Selskabet for Bygnings- og Landskabskultur, 1972

NYBORG, Værn af smukke danske huse, nr. 9,
Selskabet for Bygnings- og Landskabskultur, 1976

FISKERKLYNGEN, Frederikshavn,
Værn af smukke danske huse, nr. 10,
Selskabet for Bygnings- og Landskabskultur, 1977

BOES, Værn af smukke danske huse, nr. 11,
Selskabet for Bygnings- og Landskabskultur, 1982

IV. De væsentligste registranter udgivet af andre institutioner

ÆRØSKØBING, DISPOSITIONSPLAN OG BEVARINGSPLAN,
Vibeke Fischer Thomsens tegnestue, Ærøskøbing
kommune, 1971

BEVARINGSVÆRDIGE BYGNINGER I HØJER KOMMUNE. DALER,
EMMERLEV, HJERPSTED OG HØJER LANDSOGN,
Karen Vium Jensen, Højer kommune og fredningsplanud-
valget for Sønderjyllands amt, 1975

BEVARINGSVÆRDIGE HUSE I SVENDBORG,
Foreningen for Bygnings- og Landskabskultur for
Sydfyn, 1975

BEVARINGSVÆRDIGE BYGNINGER I HØJER KOMMUNE. HØJER BY,
Karen Vium Jensen, Højer kommune og fredningsplanud-
valget for Sønderjyllands amt, 1975

ALBANIKVARTERET I ODENSE, BYGNINGSREGISTRANT,
Odense Magistrant, 2. afdeling, 1977

JERSIE LANDSBY, REGISTRANT OG BEVARINGSPLAN,
Flemming Beyer, Solrød kommune, 1978

MARIAGER 1978, REGISTRANT OG BEVARINGSPLAN,
Fonden til Bevarelse af gamle Bygninger i Mariager,
Jacob Blegvad og Claus Bonderup, 1978

VESTERBROKVARTERET I ODENSE,
Odense Magistrat, 2. afdeling, 1979

FREDERIKSBJERG ØST-ÅRHUS,
Århus Magistrat, 2. afdeling, 1979

BEVARINGSVÆRDIGE HUSE I ST. DARUM,
Bramming kommune, 1980

SKIBSHUSENE-UNDERSØGELSE AF BEBYGGELSE OG BEPLANTNING,
Odense Magistrat, 2. afdeling, 1980

FREDERIKSBERG VEST-ÅRHUS,
Århus Magistrat, 2. afdeling, 1981

REGISTRERING AF BEVARINGSVÆRDIGE BYGNINGER OG MILJØER
I NYKØBING F.,
Kulturmindeforeningen i Nykøbing F., 1981